36ste VERGADERING. — 10 JUNI 1915.

Mededeeling van ingekomen stukken en van de benoeming van rapporteurs over wetsontw. — Wetsontwerp n°. 274.

36ste VERGADERING.

VERGADERING VAN DONDERDAG 10 JUNI 1915.

(BIJEENROEPINGSUUR 11 VOORMIDDAG.)

Ingekomen: 1°. een bericht van een lid; 2°. wetsontwerpen. — Verlof gevraagd en verleend tot het houden eener interpellatie. — Mededeeling van de benoeming van rapporteurs voor wetsontwerpen. — Beraadslaging over en aanneming van het wetsontwerp tot aanvulling en verhooging van hoofdstuk VIII voor 1915. — Aanneming van onderscheidene wetsontwerpen. — Aanvang van de beraadslaging over het wetsontwerp tot vaststelling van nadere strafrechtelijke voorzieningen betreffende veroordeelingen, waarbij de straf, tenzij de rechter later anders beveelt, niet wordt ondergaan, de betaling van geldboeten en de voorwaardelijke invrijheidstelling.

Voorzitter: de heer **van Voorst tot Voorst.**

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 41 leden, te weten de heeren:

van den Biesen, Bosch van Oud-Amelisweerd, van Basten Batenburg, de Gijselaar, Zijlma, Lucasse, de Vos van Steenwijk, Bavinck, Haffmans, Smits, 't Hooft, de Boer, van den Berg, Staal, van Holthe tot Echten, Cremer, van Lanschot, van Lamsweerde, van Waterschoot van der Gracht, van Houten, Drucker, Laan, van der Maesen de Sombreff, van Welderen Rengers, Polak, Reekers, van der Does de Willebois, van der Feltz, Bergsma, Fokker, Dojes, Woltjer, Regout, Kuyper, van Hardenbroek, Kraus, van Swaay, Verbeijen, Ferf, van Nierop,

en de heeren Ministers van Justitie, van Marine en van Oorlog.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter:** Ik deel aan de Vergadering mede:

A. dat zijn ingekomen:

1°. een bericht van den heer Woltjer, ingekomen na afloop der vergadering van 8 dezer, dat hij wegens zeer drukke ambtsbezigheden die vergadering niet kon bijwonen.

Dit bericht wordt voor kennisgeving aangenomen;

2°. van de Tweede Kamer der Staten-Generaal de volgende wetsontwerpen:

(Voorzitter e. a.)

wijziging van het invoerrecht op sinaasappelen, mandarijnen, citroenen en bananen en op oudheden (294);

herziening der tabel van verdeeling der gemeenten in klassen, behoorende bij de wet op de personeele belasting (263).

Deze wetsontwerpen zullen worden gezonden aan de afdeelingen;

3°. van den heer van Nierop het volgende schrijven:

's Gravenhage, 9 Juni 1915.

Den heer Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, 's Gravenhage.

Hoogedelgestrenge heer!

Ik heb de eer de Kamer te verzoeken mij verlof te verleenen den Minister van Financiën inlichting te vragen omtrent de toepassing van artikel 13 der wet op de inkomstenbelasting op dividenden en andere winstuitkeeringen van naamlooze vennootschappen.

Met verschuldigde hoogachting heb ik de eer te zijn,

Uw dw.

VAN NIEROP.

Het gevraagde verlof wordt verleend; de interpellatie zal plaats hebben op een nader te bepalen dag;

B. dat door de afdeelingen benoemd zijn tot rapporteurs:

voor de wetsontwerpen nos. **63, 274, 299, 321, 322, 289, 320, 311, 316, 317, 324, 333** en **337,**

de heeren Regout, van Houten, van der Maesen de Sombreff, Dojes en Kraus,

en voor de wetsontwerpen nos. **268, 341, 281, 305, 339, 264, 291, 313, 335, 346, 144, 343, 344** en **314,**

de heeren Cremer, van Lanschot, Drucker, Fokker en van der Feltz.

Aan de orde is de behandeling van de wetsontwerpen:

I. aanvulling en verhooging van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1915 (Buitengewoon krediet) (274).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **van Lanschot:** De omstandigheid dat de Regeering blijkbaar op een zeer spoedige afdoening van deze zaak prijs stelde, gaf mij aanleiding enkele punten in de afdeeling niet aan te roeren, waarop ik thans in het kort de aandacht wil vestigen.

In de eerste plaats eenige opmerkingen over de krijgstucht. Ik geloof niet, dat het goed is daaromtrent te veel in bijzonderheden te treden. Al moge het hier of daar zijn voorgekomen dat een officier zijn macht tegenover een mindere heeft misbruikt, het zou verkeerd zijn uit die enkele gevallen algemeene conclusies te trekken. Ik zal er mij dan ook toe bepalen den algemeenen indruk mede te deelen dien in heb ontvangen, er bescheidenlijk bijvoegende, dat ik in deze op eenige ondervinding aanspraak kan maken, omdat het gebied van den krijgsraad, waarvan ik voorzitter ben, zich uitstrekt over de provinciën Noordbrabant, Zeeland en Limburg, waarin sinds de mobilisatie het grootste deel van ons leger heeft vertoefd.

Wat de krijgstucht betreft, is er inderdaad reden tot tevredenheid. Dit is niet een los daarheen geworpen bewering. Ik grond mijn meening op het aantal en den aard der zaken, die aan den krijgsraad onderworpen zijn geweest. Het aantal misdrijven is zeer toegenomen, ongeveer verzesvoudigd, maar

(van Lanschot.)

heeft geenszins gelijken tred gehouden met de veel grootere vermeerdering van het getal mannen onder de wapenen in mijn arrondissement, zoodat het aantal misdrijven sedert den aanvang der mobilisatie in verhouding veeleer is af- dan toegenomen. Ook het karakter der feiten is, op enkele uitzonderingen na, niet van ernstigen aard.

Er zijn gevallen voorgekomen van insubordinatie, diefstal en dienstweigering, maar deze staan op zich zelf, terwijl van een algemeenen geest van ontevredenheid, ontstemming of verzet niets is gebleken. Wat de tuchtzaken betreft, zijn er van 1 Augustus tot nu toe voor dien krijgsraad slechts vier gevallen voorgekomen, dat de gestrafte in het gelijk werd gesteld tegenover den straffer; zulks terwijl alles gedaan wordt om ook bij deze procedure de rechten van de minderen te eerbiedigen. Uit deze feiten en cijfers meen ik wel de conclusie te mogen trekken, dat er wat betreft de krijgstucht geen reden is voor ongerustheid, noch als men zich stelt op het standpunt van de noodige handhaving van de autoriteit, noch dat van hen die aan de krijgstucht onderworpen zijn.

De omstandigheid dat ik met zooveel elementen uit het leger in aanraking kom geeft mij aanleiding nog eenige punten aan de aandacht van den Minister te onderwerpen.

Ik doe dit allerminst om critiek te oefenen op hen, die met de leiding der zaken zijn belast. Integendeel mocht ik hunnerzijds, en meer in het bijzonder van den heer commandant van het veldleger, steeds de noodige medewerking ondervinden, welke door mij wordt op prijs gesteld.

Toch zoude ik den heer Minister willen verzoeken eenige meerdere voorzichtigheid te willen bevorderen bij het gebruik van vuurwapenen. Het verlies van verschillende menschenlevens is reeds te betreuren geweest, dat door aanwending van de meest gewone voorzichtigheidsmaatregelen had kunnen worden voorkomen. Wellicht ware door herhaalde waarschuwingen, vergezeld gaande van een opgave der reeds gebeurde ongelukken, in dezen iets te bereiken.

Het gebruik van vuurwapenen geeft mij nog aanleiding tot een andere opmerking. Het is voorgekomen, dat een militair die uit de provoost was ontsnapt, na door de wacht tevergeefs te zijn aangeroepen, is doodgeschoten. Ik wensch dit geval en de personen die er bij betrokken waren onbesproken te laten.

Wèl vind ik echter aanleiding als mijn ondervinding mede te deelen, dat er in het algemeen twijfel schijnt te bestaan of in zoodanig geval met scherp mag worden geschoten. Die twijfel nu moest uitgesloten zijn.

Een zelfden twijfel ontmoet ik, waar het betreft de grenzen van de bevoegdheden van de cantonnementscommandanten in plaatsen in staat van beleg; twijfel nl. hoever zij kunnen gaan tegenover de burgers. Zoude het daarom niet overweging verdienen, desnoods door een instructie die de macht der cantonnementscommandanten scherp afbakent, aan dien twijfel een einde te maken?

Voorts wensch ik de aandacht van den heer Minister nog te vestigen op de omstandigheid, dat in sommige gevallen niet voldoende rekening wordt gehouden met art. 74 der Militiewet.

Herhaaldelijk komt het voor, dat aan vrijwilligers die bij de militie worden ingelijfd, bij of na die inlijving de krijgsartikelen niet meer worden voorgelezen, zoodat op hen het Crimineel Wetboek voor de landmacht en het Reglement op de Krijgstucht niet van toepassing zijn. Hierin ware ten spoedigste te voorzien.

Ook moge ik dezen geachten bewindsman verzoeken krachtig te willen medewerken tot de krijgstuchtelijke afdoening van overtredingen, hetgeen een belangrijke besparing van kosten (getuigengeld) zal bevorderen en zal voorkomen, dat de marechaussee aan andere van hen gevorderde diensten worden onttrokken.

Ten slotte wijs ik op de honderden vervalschingen die gepleegd worden in militaire vervoerbewijzen. De data van heen- of terugreis worden door de mannen veranderd, het gevolg is een vervolging wegens valschheid in geschrifte en veroordeeling tot gevangenisstraf, hetgeen in hun strafblad aangeteekend wordt.

(van Lanschot e. a.)

Ofschoon het ernstige karakter der gepleegde feiten door mij niet wordt ontkend, gebeurt het menigmaal, dat men het betreurt in dergelijke gevallen art. 225 van het Wetboek van Strafrecht te moeten toepassen en ik heb mij afgevraagd of die misdrijven niet waren te voorkomen door een meer practische regeling.

Ik veroorloof mij mitsdien den heer Minister in overweging te geven het daarheen te willen leiden, dat de data van heen- en terugreis uit de vervoerbewijzen worden weggelaten. Ben ik wèl ingelicht, dan bestaat daartegen van de zijde der spoorwegmaatschappijen geen bezwaar, terwijl vanwege de militaire autoriteiten het te lang afwezig blijven — evenals bij desertie — door de appèls kan worden geconstateerd. Zij die dan van het hun gegeven verlof misbruik maken door te lange afwezigheid kunnen dan krijgstuchtelijk worden gestraft.

Ik hoop, dat de Minister termen zal vinden om aan de door mij gemaakte opmerkingen het noodige gevolg te geven.

De heer **Bavinck**: Op bladz. 2 van het Eindverslag over dit wetsontwerp worden door enkele leden een paar opmerkingen gemaakt, die ik gaarne kortelijk zou willen toelichten, opdat de Minister de strekking van die opmerkingen beter kunne begrijpen en overeenkomstig zijn meening zal kunnen dienen van bescheid.

De eerste opmerking betreft de geestelijke verzorging van onze militairen, die thans in mobilisatie zijn.

Ik geloof als een feit te mogen constateeren, dat die geestelijke verzorging in den tegenwoordigen tijd gebrekkig is en zeer veel te wenschen overlaat.

Ik heb hier voor mij een stuk van den Nederlandschen Militairen Bond, dat vooralsnog wel niet voor publicatie bestemd is, maar waaruit ik toch vrijmoedig de beide volgende uitspraken mag mededeelen.

> „In den arbeid van den Bond heeft deze maar al te zeer ondervonden, dat de geestelijke verzorging der militairen in het algemeen veel te wenschen overlaat, niet door gebrek aan toewijding van de personen, die zich dien arbeid ten doel stellen of daartoe officieel zijn aangewezen, dan wel door de wijze, waarop die arbeid is georganiseerd. Thans, nu leger en vloot gemobiliseerd zijn, treden de gebreken, voortvloeiende uit die onvoldoende organisatie, zóó scherp op den voorgrond, dat in den huidigen toestand naar ons oordeel en naar hetgeen ons ook van veldpredikers is ter oore gekomen, bij lange na niet kan worden gesproken van een voldoende doeltreffende regeling."

Nu is ten vorigen jare reeds door de Synode der Gereformeerde Kerken een commissie benoemd, bestaande uit drie deputaten voor die geestelijke verzorging van de militairen, die in mobilisatie zijn. Vanwege die commisse worden op verschillende plaatsen waar militairen gedetacheerd zijn, zooveel mogelijk geregeld godsdienstoefeningen op Zondag gehouden, maar dit neemt niet weg, dat op tal van plaatsen, die geregelde godsdienstoefeningen geheel of grootendeels ontbreken.

Daarom neem ik de vrijheid om aan de Regeering te vragen of in overweging te geven of harerzijds het niet dienstig kan worden geoordeeld, om met de kerken in ons vaderland in overleg te treden en daarbij zoodanige regeling te treffen, dat de geestelijke verzorging der militairen voortaan uitsluitend aan de kerken wordt overgelaten en door haar behartigd en dat de Regeering harerzijds zich verbindt de kosten aan zulk een geestelijke verzorging verbonden, voor haar rekening te nemen, volgens een vast te stellen maatstaf. Zulk een maatregel zou niet alleen het voordeel hebben, dat in deze tijden van mobilisatie, waarvan de duur door niemand kan worden berekend, de geestelijke verzorging beter tot haar recht kon komen, maar men zou ook geprepareerd zijn voor het altijd mogelijke geval, dat de oorlog hier uitbrak. En wanneer dit, gelijk te hopen is, niet het geval mocht zijn, dan zou toch beter dan tot dusverre in de geestelijke verzorging in tijd van vrede kunnen worden voorzien.

(Bavinck.)

De tweede opmerking geldt de militaire tehuizen. Om den toestand der militaire tehuizen van Christelijke zijde opgericht, goed te verstaan, dient men onderscheid te maken tusschen die militaire tehuizen, die reeds lang vóór de mobilisatie waren opgericht en die andere militaire tehuizen, die na de mobilisatie in verschillende deelen van ons land zijn opgericht geworden. Die eerste groep van militaire tehuizen genieten inderdaad, gelijk de Minister elders heeft verklaard, een subsidie van f 5000 per jaar, nl. zoowel die welke van Protestantsch-christelijke zijde als van R.-K. zijde zijn opgericht. Nu begrijpt ieder wel, dat die militaire tehuizen, die reeds vóór de mobilisatie waren opgericht, thans veel drukker worden bezocht dan vroeger en dat zij daardoor tot uitgaven zijn verplicht, die in vroeger tijd niet in die mate noodig waren, zoodat een som van f 5000 voor die militaire tehuizen, zonder twijfel vroeger al beperkt, thans onvoldoende mag worden genoemd.

Een geheel ander geval is het met die militaire tehuizen die na de mobilisatie zijn opgericht en naar wij hopen van tijdelijken duur zullen zijn. Het getal van die militaire tehuizen breidt zich wekelijks uit; alleen in de provincie Noordbrabant zijn er van Protestantsch-christelijke zijde niet minder dan 40 opgericht; in de overige provinciën bestaan er van zulke Protestantsch-christelijke tehuizen reeds ongeveer een 100-tal. Al deze militaire tehuizen ontvangen geen subsidie; zij moeten op eigen kosten in alles voorzien. Nu is ons volk in dit opzicht inderdaad gewillig; ik weet niet hoe het aan Roomsch-Katholieke zijde hiermede geschapen staat, maar van Protestantsch-christelijke zijde kan ik de verzekering geven, dat onder het volk voor die militaire tehuizen groote belangstelling bestaat en dat men veel daarvoor over heeft. Dit blijkt ook wel uit de laatste lijst, de vorige week gepubliceerd, bevattende een som van meer dan f 12 000 aan grootere en kleinere gaven. Het spreekt vanzelf, dat die militaire tehuizen voor bouw of herbouw van lokalen of voor huur daarvan, voor meubileering, inrichting enz., groote kosten hebben te maken. Vandaar dat, wanneer de mobilisatie mocht worden bestendigd. het heel moeilijk zal vallen de daarvoor noodige gelden in voldoende mate te vinden.

Vandaar dat ik de vrijheid neem om aan de Regeering te vragen of harerzijds niet kon besloten worden, om naar een vast percentage eenig subsidie toe te kennen aan deze tijdelijke militaire tehuizen. Ik durf de verzekering geven, dat zij het waard zijn. Volmaakt zijn zij niet, zij zullen wel gebreken hebben, maar zij strekken toch tot zegen van de militairen. Ook de militaire autoriteiten, ik zou ze bij name kunnen noemen, zijn die tehuizen welgezind; zij zijn dikwerf bij de opening aanwezig, spreken woorden van sympathie en sommigen geven zelfs financieele bijdragen. Allemaal redenen, om deze zaak in de welwillendheid van de Regeering aan te bevelen. Daarbij komt, dat de Minister toen deze zaak in de Tweede Kamer ter sprake kwam, zich niet afkeerig van het verleenen van subsidie betoonde, doch het kwam hem voor, dat het beter ware zich per request te wenden tot de commissie voor ontspanning, waarvan dr. Bos voorzitter is. Daaraan zijn eenige bezwaren verbonden. Indien ik wel ben ingelicht — ik druk daarop — zijn enkele verzoeken van militaire tehuizen bij de commissie voor ontspanning niet bijzonder welwillend ontvangen. Ik zeg dit echter voorwaardelijk. Een tweede bezwaar van meer beteekenis is, dat de militaire tehuizen een gansch ander karakter dragen dan de commissie voor ontspanning, die alleen eens een prettigen avond kan bezorgen, waarbij ook over die „pret" verschil van opvatting bestaat. De militaire tehuizen staan heel den dag voor ieder open en zijn een waarborg voor het ordelijk leven en de tucht onder de militairen. Daarom zou ik het beter achter de militaire tehuizen niet te verwijzen naar de commissie voor ontspanning, maar haar een zelfstandig subsidie van de zijde der Regeering te geven.

De derde opmerking betreft de beschikking door den Minister van Oorlog genomen in zake het vloeken en de ruwe taal in het leger. Ik aarzel daarover het woord te voeren. Aan den eenen kant ben ik den Minister dankbaar voor de houding

(Bavinck e. a.)

die hij tegenover het vloeken en de ruwe taal in het leger heeft aangenomen. Toen deze zaak in de Tweede Kamer ter sprake kwam is de beroemd geworden „frissche" speech van den heer Lieftinck van beteekenis geweest. Het verblijdt mij dat de Minister, ofschoon daarmede instemming betuigend, dit toch met eenige reserve deed. Hij verklaarde voorts, dat het vloeken niet in hem een voorstander vond, maar het was moeilijk het vloeken van den kant der Regeering geheel uit te roeien.

Hij meende, dat maatregelen daarop gericht niet veel zouden baten. Desniettemin heeft de Minister, en dat verblijdt mij, deze beschikking genomen. Die beschikking heeft echter ook een gevoel van teleurstelling bij mij gewekt, want in de Tweede Kamer heeft de Minister uitdrukkelijk gezegd: het vloeken is „streng verboden", en van dat streng verbod verneemt men in de beschikking niets meer. Het nuttelooze, onbeschaafde, aanstoot gevende wordt door den Minister in overweging genomen en op grond daarvan wordt den militairen verzocht zich van vloeken te onthouden. Ik hecht aan die overweging ook waarde, ik vind het ook onfatsoenlijk, nutteloos en aanstoot gevend, maar dit zijn overwegingen van secondairen aard. Wie tegen het vloeken ingaat moet het bestrijden op grond dat het is tegen de eere Gods en de heiligheid van Zijn naam. Dan alleen staat hij op een vast standpunt om het te bestrijden, terwijl andere overwegingen, aan beschaving en cultuur ontleend, vooral in den tegenwoordigen tijd, soms bitter weinig waarde bezitten.

Wanneer — dit is mijn vaste overtuiging — de Regeering royaal, vierkant en met beide voeten op dat standpunt zich stelde, zou zij in den strijd tegen vloeken en ruwe taal in het leger wel terdege succes kunnen behalen.

Maar misschien wordt mij door een der leden dezer Kamer voor de voeten geworpen, dat de Regeering dit niet mag doen, dat zij zich op dat standpunt niet stellen mag. Indien de Regeering inderdaad dit niet mocht doen, zou ik de laatste zijn om een dergelijk standpunt aan de Regeering aan te bevelen, maar zoo staat voor mij de zaak niet. Wat is de quaestie? Het verbod om den Naam des Heeren ijdellijk te gebruiken is niet eerst gegrond op eenig specifiek Christelijk dogma, is niet een verbod alleen aangenomen en erkend door de anti-revolutionnaire, de Christelijk-Historische en de Roomsch-Katholieke partijen, maar het is gegrond in die algemeene zedewet waarop wij allen staan. Het is gegrond in die zedewet, welke reeds in de dagen des Ouden Testaments bekend was en nog in deze dagen door het Joodsche volk wordt geaccepteerd, in die zedewet, welke ook door de linkerzijde gehuldigd wordt als bevattende het groote beginsel: de liefde tot God en de liefde tot den naaste. Het is, om er niet meer van te zeggen, die zedewet welke de grondslag is voor Regeering, volk en maatschappij. Wanneer de Regeering zich op dat standpunt stelde, geloof ik, dat zij de waarheid zou ondervinden van het woord, dat de zonde, ook het vloeken, een schandvlek is der natiën, maar dat gerechtigheid een volk verhoogt.

De heer **Cremer**: Mijnheer de Voorzitter! De vorige geachte spreker heeft voornamelijk het woord gevoerd over de zedelijke opvoeding van den militair; het zij mij veroorloofd een enkel woord te spreken over de lichamelijke opvoeding van den militair.

Ik geloof, dat de geachte vorige spreker het wel met mij eens zal zijn, dat als een militair noodig heeft een gezonden geest, deze huizen moet in een gezond lichaam. En nu heb ook ik met genoegen gelezen de redevoering, door den geachten spreker zooeven gememoreerd, van den Minister, in antwoord op die van den heer Lieftinck. De Minister heeft toen gezegd, dat het hem goed deed wanneer er tusschen lange redevoeringen eens een frissche wind door de Kamer woei. Wederkeerig wil ik zeggen, dat het mij ook altijd een genoegen doet te bemerken als er ook in de ministerieele bureau's eens een frissche wind waait. Dat het goed kan zijn dat een Minister daar den wind er onder heeft, hebben wij in goede gevolgen gezien bij 's Ministers voorganger; ik vermoed, dat wij ons dit allen wel herinneren. Maar het punt

(Cremer.)

waarover ik nu wil spreken heeft — ik moet het bekennen — mij niet den indruk gegeven, dat op dit gebied in de ministerieele bureau's frischheid heerscht.

Reeds in het begin van November van het vorig jaar — wij lezen dat in een interessant artikel van den sportredacteur van het *Handelsblad* — werd door het Nederlandsch-Olympisch comité een verzoek tot den Minister van Oorlog gericht om medewerking te verleenen in het bevorderen naar lichamelijke opvoeding van den militair. Het comité vroeg daarvoor een subsidie van f 10 000. Die redacteur geeft in dat stuk aan hoe in de twee groote legers, niet alleen in het Engelsche, zooals wij allen weten, maar ook in het Duitsche, een groot voordeel in die ontwikkeling wordt gezien. Nu kwamen de meest bevoegden uit ons land tot den Minister om zijn steun te verzoeken ten bate van ons leger.

De leden van dat Olympisch comité zijn uitsluitend bestuurders van de bonden voor lichamelijke ontwikkeling in Nederland. Het doel is de bevordering van lichamelijke ontwikkeling en de evengenoemde leden representeeren 18 verschillende bonden voor lichamelijke ontwikkeling in alle vormen, allen dus mannen van het vak. Aan het hoofd daarvan staat een president, dien wij allen kennen als een van de grootste mannen op dit gebied, F. W. baron Tuyl van Serooskerken, terwijl ook een kolonel en een luitenant leden van het bestuur van vier personen zijn.

En nu heeft de Minister ten aanzien van dit verzoek precies hetzelfde gedaan als ten aanzien van de verzoeken van de militaire tehuizen om steun, en heeft die heeren verwezen naar het comité van ontwikkeling en ontspanning.

Opvallend is, dat daarin echter geen enkel man zit, die eenigen bond voor lichamelijke ontwikkeling vertegenwoordigt. Een verzoek van deskundigen werd dus om advies gerenvoyeerd naar een commissie, hoe verdienstelijk overigens, van op dit gebied geheel ondeskundigen, met het gevolg, dat van de zaak niets is gekomen.

Ik heb te veel respect voor den tijd van deze Vergadering om de zwerftocht te beschrijven, die tusschen begin November van het vorige jaar en nu het bedoelde verzoek heeft gemaakt van het kastje naar den muur, zonder eenig gevolg. De zaak is meen ik nu in het stadium, dat datzelfde bestuur van het Olympische Comité zich weer heeft gewend tot den Minister met een nieuw adres, waarin in bijzonderheden wordt aangetoond, wat men kan verrichten en hoe men het werk denkt in te richten, en waarin nu f 15 000 gevraagd wordt om dat doel te bereiken, en dat dit verzoek nu in studie is. Nu is f 15 000 wel een som van eenige beteekenis, maar waar wij nu op het punt staan weer vele millioenen voor het leger te voteeren is dit toch een betrekkelijk gering deel daarvan. En nu wensch ik er op te wijzen, dat er tal van verzoeken van garnizoenen zijn gericht tot dat comité om materieelen en persoonlijken steun om de sport te kunnen beoefenen. Ik heb hier een lijst van 126 garnizoenen, die dergelijke verzoeken hebben gedaan. Daarbij zijn zelfs verzoeken om polsstokken. Van een leger in een polderland als het onze moeten de militairen aan de burgerij vragen om polsstokken om zich door de polders te kunnen bewegen! En zoo is het met de eenvoudigste tot de meer gecompliceerde dingen, die men noodig heeft om zich behoorlijk te oefenen.

Ik weet bij ervaring, en velen zullen dat weten, hoe de zekerheid, dat het lichaam goed geoefend is, vertrouwen geeft in moeilijke omstandigheden. Ik spreek uit eigen ervaring: ik heb indertijd ook een beetje pioniersarbeid verricht, maar dit wil ik zeggen, dat ik nooit in moeilijke omstandigheden het hoofd verloren heb, omdat ik wist wat ik met mijn lichaam kon doen. En dat heeft de militair toch in de eerste plaats noodig, zich bewust te zijn van hetgeen hij van zijn lichaam kan vergen. Dat geldt zelfs veel sterker nu dan men vóór dezen oorlog gedacht heeft. Velen dachten, dat met onze verbeterde oorlogsmiddelen de legers elkander zouden doodschieten zonder bij elkander te komen. Maar wat is de practijk bij den loopgravenoorlog? Dat bijna elk gevecht eindigt in een gevecht van man tegen man, waarbij het op persoonlijke kracht, behendigheid en zelfvertrouwen aankomt, omdat men

(Cremer e. a.)

alleen daardoor bij een gevecht van man tegen man de zege kan wegdragen.

Het is te hopen dat ons leger niet zal gesteld worden voor die taak, maar de mogelijkheid is er, en ik geloof dat de verantwoordelijkheid voor het oefenen van dat leger in elk opzicht te groot is dan dat verzoeken als het besproken verzoek niet zouden moeten worden behandeld met den ernst dien zij verdienen. Ik kan mij voorstellen dat de Minister zegt: neen, ik geef u geen steun, ik neem de zaak zelf in handen; maar op een pertinent antwoord had het comité m. i. recht.

Het geldt hier een zaak die niet alleen van belang is voor het geval dat onze manschappen zullen moeten vechten, maar eveneens als wij in vrede blijven leven. Dan zullen toch, wanneer in den geest van den vorigen spreker voor de geestelijke opvoeding gedaan wordt wat er gedaan kan worden en daarbij ook de lichamelijke opvoeding haar plaats krijgt, die mannen in het land terugkomen als betere opvoeders in militairen en burgerlijken zin van hun kroost. Want wat er ook gebeure, ik voorzie wel dat de algemeene oefenplicht ons lot zal moeten worden, en wil die algemeene oefenplicht, voor het gansche volk, niet voor de enkelen die sport beoefenen, maar voor het gansche volk in al zijn geledingen op den duur goede resultaten hebben, dan moeten wij krijgen mannen die weten wat het nut is van een behoorlijke lichamelijke en geestelijke opvoeding. Ik hoop dus dat de Minister niet zal aarzelen te komen tot een besluit in deze zonder verdere adviezen daaromtrent te vragen. Mij dunkt, die tijd is nu achter hem. Men behoeft niet te vreezen dat dit geld zal worden weggegooid, want het is mij wel bekend, dat er in ons leger mannen genoeg zijn die een goed toezicht op het behoorlijk besteden van zulk geld kunnen uitoefenen. Wij moeten niet vergeten dat wij hebben een leger van miliciens, van landweerlieden en van landstormers, menschen van verschillenden leeftijd en van verschillenden aanleg, en daarom is het beoefenen van sport door die verschillende menschen een zaak van overleg en van kennis. Men kan maar niet aan al die menschen zeggen zich toe te leggen op dezelfde spelen en op dezelfde lichamelijke oefening. Maar daarvoor heeft ook het leger, daar ben ik zeker van, menschen om, samenwerkende met de zoo deskundige burgers die zich daartoe willen leenen, een behoorlijk toezicht uit te oefenen op wat er in deze geschiedt. Ik meen mij te herinneren dat 's Ministers voorganger een officier naar Amerika heeft gestuurd om daar een cursus door te maken in „physical culture". Ik hoop dat gebruik zal worden gemaakt van de speciale kennis van menschen die zoo deskundig zijn voorbereid en van die van zoovelen zijner collega's, die de Nederlandsche kleuren èn in èn buiten den lande met roem hebben gevoerd. Ik geef den Minister daarom met aandrang in overweging om in deze zaak spoedig te handelen, zonder verder verwijl, en gebruik te maken van de krachten die zich zoo welwillend daarvoor hebben aangeboden.

De heer **Polak**: Mijnheer de Voorzitter! Zooeven hebben wij mogen luisteren naar een even warm als welsprekend betoog van den heer Bavinck ten gunste van de Christelijke militaire tehuizen. En niet alleen met bewondering hebben wij dat betoog aangehoord, maar ongetwijfeld allen, de een in meerdere, de ander in mindere mate, met instemming. Want zeker verrichten die tehuizen een uitstekend werk.

Instellingen, die de militairen, voor geruimen tijd weggenomen uit hun gewone omgeving en uit hun familiekring, dikwijls geplaatst in verhoudingen en omstandigheden, in steden en plaatsen, waar zij niet gewend zijn te verkeeren, behoeden voor velerlei verkeerds, hebben een moreelen invloed ten goede op een groot getal militairen, verdienen ongetwijfeld aanmoediging en steun. Maar behalve de militaire tehuizen met een Protestantsch of een Roomsch-Katholiek karakter, bestaan — ik mag er in dit verband de aandacht op vestigen — ook soortgelijke instellingen, van andere zijde in het leven geroepen en met andere kleur, maar toch van soortgelijke strekking. Of die er ook zijn van niet-Christelijken maar tevens niet sociaal-democratischen aard,

36ste VERGADERING. — 10 JUNI 1915.

274. Aanv. en verh. van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1915 (Buitengewoon krediet.)

(Polak e. a.)

is mij onbekend; maar zij zijn er zeker van laatstgenoemde soort. In een belangrijk militair centrum als den Helder heeft de veel gesmade Bond van minder marine-personeel een zeer fraai gebouw, dat niet alleen, zelfs niet in de eerste plaats dient voor andere doeleinden, maar dezelfde strekking heeft als waarop de heer Bavinck de aandacht heeft gevestigd en waarvan een invloed uitgaat, die ook door de marine-autoriteiten meermalen als goed en zedelijk verheffend is erkend.

Maar behalve deze permanente tehuizen in den Helder en enkele andere plaatsen, heeft de mobilisatie ook aanleiding gegeven tot stichtingen van gelijksoortigen aard van tijdelijk karakter, dat zijn de zoogenaamde mobilisatieclubs, die in vele garnizoenen zijn tot stand gekomen op initiatief van militairen van mijn geestverwante richting. Waar het mogelijk was, hebben die gemobiliseerden opgericht tehuizen, waar op voortreffelijke wijze wordt getracht te voorzien in de geestelijke en intellectueele behoeften van de militairen.

Daar heeft men behoorlijk ingerichte leeszalen, er wordt gezorgd voor goede voordrachten, en behoorlijke ontspanning. Zij werken dus geheel in dezelfde richting als de militaire tehuizen waarvan de heer Bavinck sprak. Maar nu is er op dit punt eenig verschil tusschen den heer Bavinck en mij. De heer Bavinck vestigt niet alleen de aandacht op de heilzame werking van die militaire tehuizen, maar vraagt daarvoor tevens een subsidie van de Regeering. Dat is een vraag, die op het oogenblik niet behoeft te worden behandeld. Doch nu is het verschil in deze tusschen den heer Bavinck en mij, dat van onzen kant voor die blijvende en tijdelijke tehuizen geen subsidie aan de Regeering wordt gevraagd, doch dat slechts van de Regeering wordt verlangd tolerantie en moreele hulp harerzijds, om te voorkomen, gelijk dit het geval is geweest, dat repressieve maatregelen tegen de mobilisatieclubs door militaire autoriteiten worden genomen. Wanneer nu van deze mobilisatieclubs zou uitgaan wat men noemt een anti-militaire propaganda, indien daar zaken zouden voorkomen die de krijgstucht zouden ondermijnen, of de weerbaarheid van ons land slechts in geringe mate in gevaar zouden brengen, dan zou dit in mij geen verdediger vinden. Maar dit mag toch wel van de Regeering worden gevraagd, dat waar die clubs werken in zuiver opvoedenden geest en de moreele opheffing der militairen trachten te bevorderen, dat er daar ook zooveel mogelijk tegen worde gewaakt, dat niet eenige militaire autoriteit tegen die clubs onderdrukkend optreedt.

Na al hetgeen daaromtrent reeds in de Tweede Kamer is gezegd en door den Minister is verklaard, acht ik het onnoodig deze zaak hier nogmaals in details te bespreken. Toch mag ik er nog wel de aandacht op vestigen, dat ook na het debat in de Tweede Kamer over deze aangelegenheid, nog in een Noordbrabantsche garnizoensplaats, ik meen in Tilburg, zonder eenige opgaaf van redenen, zonder eenige nawijsbare oorzaak, de bestuursleden van een daar ter plaatse bestaande en zeer goed werkende mobilisatieclub door de militaire autoriteiten zijn overgeplaatst naar een ander garnizoen, met de blijkbare bedoeling om de mobilisatieclub te bemoeilijken, zoo niet haar voortbestaan onmogelijk te maken. Ik haal dit slechts aan om er op te wijzen, dat het volstrekt nog niet uit is met die repressieve maatregelen van militaire autoriteiten tegenover die evengoed heilzaam werkende mobilisatieclubs als de militaire tehuizen, waarvan de heer Bavinck sprak.

Ik sluit deze korte opmerkingen met de hoop uit te spreken, dat de Minister alsnog aanleiding moge vinden om te helpen zorgen, dat zulke maatregelen tegen de mobilisatieclubs niet verder worden genomen. Wij vragen geen subsidie, geen bevordering van die dingen, maar alleen tolerantie en vrijheid van beweging.

De heer **Bergsma**: Ik zal het debat niet rekken, maar slechts een enkele opmerking in het midden brengen. In de eerste plaats om te onderstrepen hetgeen door den heer Cremer is gezegd, wat ik met groote belangstelling en instemming heb gehoord. Doch ik wensch er nog eens uitdrukkelijk

(Bergsma e. a.)

de aandacht van den Minister op te vestigen, dat het nu toch een gelegenheid is, die wellicht nooit meer zal voorkomen, zooals wij hopen althans, om de zaak van lichamelijke ontwikkeling van ons volk ter hand te nemen. Er is in ons volk wel hier en daar een sportieve geest. In een groot deel van Friesland bijv. is het kaatsen bij alle deelen der bevolking ingeburgerd en ik meen te mogen zeggen dat de Friezen niet het slechtste deel van het leger uitmaken. Wanneer op het oogenblik niet met meer kracht dan tot dusver het geval was, van de gelegenheid wordt gebruik gemaakt om de openluchtspelen bij de natie in te burgeren, vrees ik dat het gedurende een lange reeks van jaren niet in die mate zal geschieden als dringend noodig is. In aansluiting bij het gesprokene door den heer Cremer, wensch ik nog te wijzen op het feit dat vooral ook het zwemmen zoo buitengewoon noodig is voor ons volk; het is een droevige waarheid dat zelfs bij de schippers het zwemmen bijna onbekend is. Bevordering van zwemmen is noodig, niet alleen uit een oogpunt van lichamelijke ontwikkeling, maar ook van groote reinheid. Wij hebben een roep van zindelijkheid — wat het uitwendige betreft, te recht — maar helaas, en dit mag wel eens openlijk gezegd worden, de reinheid op het lichaam laat ontzaglijk veel te wenschen over. Waar meer en meer blijkt dat behalve in de zorg voor goed drinkwater, de strijd tegen besmettelijke ziekten zich voor een groot deel oplost in een strijd tegen onreinheid, worde deze éénige gelegenheid om de zindelijkheid bij ons volk in te burgeren, niet verzuimd.

De heer **Bosboom**, Minister van Oorlog: Mijnheer de Voorzitter! In de eerste plaats zij het mij vergund mijn voldoening uit te spreken over hetgeen de heer van Lanschot over de krijgstucht in het leger heeft gezegd. Zoo iemand bevoegd is in dit opzicht een oordeel uit te spreken, dan is het zeker de geachte afgevaardigde, die voorzitter is van een krijgsraad in dat deel van het land, dat het zwaarst belegd is met deelen van het leger. Daardoor kan hij meer dan een ander objectief zijn en den blik van een buitenstaander hebben over de krijgstucht die er op het oogenblik in de troepen heerscht. De geachte afgevaardigde heeft mij verschillende wenken gegeven, die niet in het Verslag voorkomen. Ik zal deze beantwoorden voor zooveel in mijn vermogen is. Hij raadt mij de soldaten voorzichtiger te doen omgaan met vuurwapenen. Ik zal trachten in dat opzicht te doen wat mogelijk is. Op het oogenblik zie ik nog niet in op welke andere wijze dit zal kunnen gebeuren dan door een aanmaning, een opwekking tot voorzichtigheid. Ik kan den menschen de patronen niet ontnemen, maar ik wil overwegen op welke wijze ik in dit opzicht ten goede kan werkzaam zijn.

Een vraag van grooter belang is deze: of de schildwachten mogen schieten. Die vraag is daarom van zooveel belang omdat, als ik den geachten afgevaardigde goed begrepen heb, er bij de commandanten in deze twijfel zou bestaan. Wat mij betreft, geloof ik dat die twijfel niet bestaat. Het is toch een feit, dat er omstandigheden zijn, waarin de schildwacht niet alleen mag schieten, maar waarin hij gebruik *moet* maken van zijn vuurwapen. Wanneer de schildwacht zijn consigne opvolgt door een bepaalden persoon aan te roepen en die persoon stoort zich daar niet aan, dan moet die schildwacht dat aanroepen herhalen, maar ten slotte blijft hem niets over dan het gebruik van het vuurwapen. Dat is niet alleen het geval in de omstandigheden waaronder wij nu verkeeren, dat is altijd het geval. Gebruik maken van het vuurwapen kan dus voor een schildwacht onder sommige omstandigheden plicht zijn.

Vervolgens vraagt de geachte afgevaardigde mij, door een soort instructie de verhouding tusschen de kantonnements-commandanten en het burgerlijk gezag te regelen. Ik weet niet of de geachte afgevaardigde hier het oog heeft op de streken van het land, die in gewonen staat van vrede verkeeren dan wel op de streken, die verkeeren in staat van oorlog en in staat van beleg. De laatste, zegt de geachte afgevaardigde; dan wordt de geheele gedragslijn van den militairen commandant tegenover het burgerlijk gezag beheerscht door de wet van 1899. Die wet is thans voor het eerst tot uit-

(Minister **Bosboom.**)

voering gekomen. Wij doen met de toepassing van die wet op dit oogenblik tal van ondervindingen op. Het zal spoedig blijken, en wanneer de leden dezer Kamer kennis hebben genomen van het Voorloopig Verslag dat door de Tweede Kamer is uitgebracht over het laatst ingediende wetsontwerp tot bestendiging van den staat van oorlog en beleg, zullen zij weten, dat ook reeds daar een dubium in de toepassing van de wet is ter sprake gekomen, en dit zal misschien nog wel meer het geval zijn. Of er voor mij echter op het oogenblik aanleiding bestaat om door een instructie de verhouding tusschen den militairen commandant en de burgerlijke lichamen waar zij het gezag uitoefenen te regelen, betwijfel ik zeer. Dat is ook voor mij een dubium. Ik wil den geachten afgevaardigde, die mij eigenlijk met deze vraag overvalt, omdat de zaak niet in het Voorloopig Verslag was behandeld, wel toezeggen, dat ik die zaak nader zal overwegen en met mijn ambtgenooten zal bespreken, omdat het vaststellen van zoodanige instructie niet is en niet kan zijn een zaak, die alleen het Departement van Oorlog betreft, maar omdat daar de andere Departementen ook bij gemoeid zijn.

Wat betreft het voorlezen van de krijgsartikelen aan vrijwilligers, die in de positie van milicien worden teruggebracht, wil ik zeer gaarne overwegen daaromtrent een voorschrift te geven. Het verwondert mij, dat hierdoor moeilijkheden zijn ontstaan, al moet ik dit op de mededeeling van den voorzitter van den krijgsraad van 's Hertogenbosch wel aannemen; maar het verwondert mij, omdat, wanneer men aan zulk een milicien vraagt of hem de krijgsartikelen zijn voorgelezen, hij met gerust geweten die vraag bevestigend kan beantwoorden, naardien die voorlezing toch heeft plaats gehad; zij het dan toen hij nog vrijwilliger was. Ik begrijp dus niet, dat er moeilijkheden in rechten kunnen zijn, maar ik zeg gaarne overweging van deze aangelegenheid toe.

Voor zoover ik thans kan nagaan bestaat er geen bezwaar tegen, overtredingen, in den zin van de nieuwe wet op de krijgstucht, ook krijgstuchtelijk af te doen, in elk geval voor zoover het Crimineel Wetboek dit toelaat. Indien daartegen inderdaad geen bezwaren bestaan, zal ik gaarne in dien zin aanwijzingen geven.

Ten slotte heeft de geachte afgevaardigde gesproken over de vervoerbewijzen. De geachte afgevaardigde zal weten, dat niet alleen de militaire vervoerbewijzen van een datum zijn voorzien, maar dat ook als hij zelf een kaartje neemt, er een dagstempel op komt. Dit schijnen ook de spoorwegmaatschappijen voor de contrôle noodig te hebben: het schijnt, dat er anders onregelmatigheden geschieden.

Nu wil ik den geachten afgevaardigde, die het voorgesteld heeft, alsof zoovelen er eigenlijk onschuldig in zijn geloopen, toch opmerken, dat wel degelijk iedereen weet, dat als hij een datum verandert in een stuk hij een ongeoorloofde daad doet. En nu mag het onder sommige omstandigheden misschien geen aanleiding behoeven te geven tot een strafprocedure, het feit, dat men een datum verandert acht ik toch zoo kras, dat ik meen, dat de vergoelijkende toon, waarop de geachte afgevaardigde dat besproken heeft, eigenlijk niet is te rechtvaardigen. De geachte afgevaardigde heeft daarbij gezegd: zulk een man komt te laat of er zijn andere omstandigheden, waardoor hij op den bepaalden dag niet weg kan en nu gaat hij den volgenden dag en verandert eenvoudig dat cijfer. Maar dat is niet noodig, want ik heb hier voor mij een legerorder, waarin wordt gezegd, dat, wanneer een militair door bijzondere omstandigheden niet op den aangegeven datum kan terugkeeren hij het biljet, zonder dat dit veranderd behoeft te worden, toch voor de terugreis kan gebruiken. Wanneer er dus force majeure is, is hij gedekt door deze order, als hij het biljet op een lateren dag gebruikt, mits ongewijzigd, want nimmer kan ik tolereeren, dat de datum door den man zelf wordt veranderd.

De heer **Staal:** Daar had ook niet moeten staan „niet behoeft", maar „niet mag".

De heer **Bosboom,** Minister van Oorlog: Zeker, uw interruptie is volkomen juist, en ik zal dit werkwoord ook doen veranderen. Er zijn inmiddels ook andere vervoerbewijzen gekomen, die eenvoudiger zijn en die ook voor de terugreis gelden en meer perforaties hebben, maar ook daarop wordt een datum aangebracht.

Maar ik moet toch nog dit zeggen: wanneer men aan een man verlof geeft en men geeft hem vrij vervoer er bij, en men geeft hem dan een bewijs daarvoor, waarop de datum staat, dan is het toch nogal kras, dat men niet zoo op de eerlijkheid van dien man zou mogen vertrouwen, dat hij dan dien datum gaat veranderen, en dat men dat dan nog zou vergoelijken. Ik geloof, dat wanneer er bepaalde redenen zijn voor de spoorwegmaatschappijen of redenen uit een militair oogpunt, die ik op het oogenblik wellicht niet ten volle kan overzien, er voor mij geen enkele aanleiding behoeft te zijn om te overwegen om den datum er af te laten nemen.

Ik meen hiermede den geachten afgevaardigde op zijn verschillende opmerkingen van antwoord te hebben gediend, en ga thans over tot het door den heer Bavinck gesprokene. Het aantal veldpredikers wordt door dien geachte afgevaardigde te klein geacht om het geheele terrein waarover het leger verdeeld is te bewerken. Ik moet zeggen, dat ik tot dusver te dien aanzien nog geen enkele klacht heb ontvangen, nòch uit het leger, nòch van de veldpredikers, nòch van dominee Talma, den veldprediker in algemeenen dienst; ik wist dus niet dat de krachten te kort schoten om dat terrein te bewerken. Ik heb het voor de eerste maal gehoord in de Tweede Kamer van den heer Duymaer van Twist, en hoor het thans nogmaals van den heer Bavinck.

Niet zonder bedoeling ben ik ingegaan op het voorstel, dat dominee Talma mij indertijd kwam doen, om ook invloed te oefenen op deze aangelegenheid en om als veldprediker in algemeenen dienst als het ware een soort algemeene leiding op zich te nemen. Het is misschien onjuist uitgedrukt; algemeene leiding was het niet; het betrof meer de zorg dat overal godsdienstoefeningen konden plaats hebben en dat er overal aanraking was tusschen de dominees— niet de veldpredikers alleen, maar de plaatselijke predikanten — en de gemobiliseerden. Ik meende te kunnen volstaan met het geraamte van deze zaak in elkaar te zetten. Dat geraamte, als ik het zoo noemen mag, werd gevormd door dominee Talma en twee veldpredikers per divisie van verschillende richting. Ik heb destijds met dominee Talma besproken de wijze, waarop ik mij voorstelde dat verder in de behoefte aan geestelijke ontwikkeling zou worden voorzien, door op de plaatsen, waar de veldpredikers zelf niet waren, overleg te plegen met de predikanten, die daar woonden en op die wijze te zorgen dat men ook daar niet van geestelijke voorlichting was verstoken.

Ik herhaal, ik heb geen enkele klacht, noch van den veldprediker in algemeeen dienst, noch van de andere heeren gehad, en wanneer die klachten tot mij komen uit het leger of van het orgaan dat daarvoor aangewezen is, dan zeer zeker zal ik die klachten in ernstige overweging nemen.

Subsidiën aan de militaire tehuizen. Ik kom hier op het algemeen punt van de ontwikkeling en ontspanning. De geachte afgevaardigde, de heer Bavinck, heeft over de commissie, waarvan de heer Bos voorzitter is, gesproken als van een commissie van ontspanning, en hij heeft op dat woord ontspanning herhaaldelijk den nadruk gelegd. Dat was — de geachte afgevaardigde moge het mij vergeven — onjuist. Het is een commissie van *ontwikkeling* en ontspanning. Ontwikkeling is een verzamelwoord, waaronder ik begrijp geestelijke, intellectueele en lichamelijke ontwikkeling.

De verzorging van de geestelijke behoeften door de predikanten acht ik dus een onderdeel van de zorgen van die commissie. Die commissie bestond uit leden van verschillende partijen en godsdienstige richtingen en ik meende, om mijzelf en mijn Departement eenigermate te ontlasten bij den reusachtigen arbeid, die moet verricht worden voor het paraat houden van het leger en het daaraan bijbrengen van de noodige kracht, en over de details waarvan ik nu niet spreken wil, mij gelukkig te mogen achten, dat die commissie-Bos werd opgericht, omdat ik dientengevolge een deel van het werk, dat anders door mij en mijn ambtenaren onmogelijk zou hebben kunnen worden verricht, kon over-

(Minister **Bosboom.**)

dragen aan een orgaan buiten het leger, dat niet alleen zou voorzien in de geestelijke en intellectueele behoeften, maar ook in de lichamelijke ontwikkeling, waarover de heeren Cremer en Bergsma nu hun meening hebben uitgesproken.

Elk verzoek, dat tot mij kwam, zoowel dus op geestelijk en intellectueel gebied als op dat van de lichamelijke ontwikkeling of dat der ontspanning, heb ik in handen gesteld van de commissie-Bos, zoo ook het geven van subsidie aan de militaire tehuizen. Nu wil ik daarover nog alleen dit zeggen, dat te dien opzichte een grens moet worden gesteld, evenals ten aanzien van de subsidieering van vereenigingen.

Elk jaar komt op de begrooting van Oorlog een post voor als subsidies aan de twee groepen van militaire tehuizen, die van R.-K. en van Protestantsche zijde. Was er nu reden om naar aanleiding van de mobilisatie het subsidie voor die tehuizen te verhoogen? Ik meen, dat wanneer er ooit een onderwerp is, dat uitgaan moet van het particulier initiatief, juist dit onderwerp daaronder valt. Waar ik deze stelling vooropstel, heb ik daarin steun gevonden in het gesprokene door den heer Polak. Die geachte afgevaardigde heeft onder meer gezegd: ik weet niet of er vereenigingslokalen zijn, die noch Christelijk, noch sociaal-democratisch zijn. Inderdaad die zijn er. En die zouden dan ook subsidie moeten hebben. En wanneer dan ten slotte de sociaal-democratische mobilisatieclubs om subsidie komen vragen, zou ik niet weten, of ik die wel zou mogen weigeren. Per slot van rekening krijgen wij dan tal van groepen van verschillende godsdienstige en ethische en op het laatst ook politieke richtingen, die alle hun vereenigingslokalen willen hebben en die alle om een subsidie bij het Departement van Oorlog zouden komen aankloppen. Daarvoor dient toch het budget van dat Departement niet. Ik geloof, dat er ten aanzien van het geven van subsidie grenzen moeten gesteld worden, dat men daarin vooral niet te ver moet gaan. Ik meen dat dit nu juist is een onderwerp voor het particuliere initiatief.

Wat de heer Cremer ten aanzien van de lichamelijke opvoeding van ons volk heeft gezegd, zou wellicht den indruk kunnen wekken, alsof deze Minister van Oorlog daarvoor niets of weinig gevoelde. Dat zou echter een geheel onjuiste voorstelling zijn, en daartegen zou ik zeer zeker een krachtig protest moeten doen hooren. Ik acht het dringend noodig, dat de lichamelijke opvoeding van ons volk flink wordt aangepakt en gesteund wordt door ieder, die het met ons volk goed meent. Ik heb gedurende mijn ministerieele leven in dit opzicht reeds gedaan wat ik kon doen en mijn plannen reiken verder. Dat het mobilisatiejaar allerminst geschikt is om in die richting werkkracht te ontwikkelen, zal zeker wel worden beaamd.

Men kan in dezen tijd niet inhalen wat het Nederlandsche volk in dit opzicht gedurende jaren en jaren verzuimd heeft. De lichamelijke opvoeding is niet het werk van enkele maanden of weken, die moet in de jeugd beginnen en moet worden doorgezet tot op rijperen leeftijd. Intusschen ben ik zeer zeker bereid om in dezen gemobiliseerden tijd het mogelijke te doen om die lichamelijke opvoeding in de hand te werken waarbij getracht kan worden leerkrachten te vormen, die naderhand in het land werkzaam kunnen zijn. Inderdaad heb ik van het Olympisch Comité in November een aanvraag om subsidie gehad en heb ik deze aanvrage in handen gesteld van de commissie-Bos. Ik heb er niet op gelet of in die commissie een specialiteit op het gebied van lichamelijke opvoeding zitting had. Als ik geweten had, dat dit niet het geval was, zou dit voor mij geen aanleiding zijn geweest de aanvraag niet in handen dier commissie te stellen. Ook zou de omstandigheid dat er een of meer personen van die commissie deel uitmaakten, die van de zaak wel verstand hadden, voor mij nog volstrekt niet de beteekenis hebben gehad dat er dientengevolge in een practische richting zou zijn gewerkt. Mijn droevige ervaring is dat iedereen, die aan lichaamsoefening doet of er over spreekt er een ander systeem op na houdt en dit maakt het moeilijk de zaak afdoende te regelen. Toen ik dat stuk in handen der commissie-Bos had gesteld, werd mij door de commissie bericht, dat zij gaarne overleg zou plegen met het Olympisch Comité. Dat heeft begin 1915 plaats gehad en ik heb er niets meer van gehoord, tot ik in Maart het verzoek kreeg om f 15 000 subsidie met de toezegging, dat mij eerlang zou worden aangeboden een compleet plan om de zaak in het geheele leger in te voeren. Dit plan heeft mij nog niet bereikt.

Een andere moeilijkheid om die f 15 000 beschikbaar te stellen zou zich hebben voorgedaan, omdat ik eenvoudig geen Koninklijk besluit kon uitlokken, dat mij machtigt het subsidie te geven. Het onderwerpelijke wetsontwerp werd in December aan de Staten-Generaal ingediend en het is niet de schuld van den Minister, dat het in Juni nog geen kracht van wet heeft gekregen. Zoolang dit niet het geval is, kan ik geen Koninklijk besluit uitlokken, en dat is een van de redenen waarom ik er bij u, Mijnheer de Voorzitter, op heb aangedrongen dit wetsontwerp spoedig in behandeling te nemen.

De heer Bavinck heeft gesproken over mijn aanschrijving tot het tegengaan van vloeken en liederlijke taal in het leger. Hij zeide, dat ik aan het leger *verzocht* had het vloeken na te laten. Dit is niet juist. Men vindt in het stuk een aansporing om elkander te helpen, van hoog tot laag, om het vloeken na te laten. Het vloeken is een slechte gewoonte van ons volk. Gaat in de achterbuurten en ziet hoe een moeder haar kind voor een paard of voor een automobiel vandaan haalt, op het punt van overreden te worden. Zij trekt het kind er vandaan, en wat hoort men? Tien tegen een, dat men een vloek hoort, en dat het kind wordt uitgescholden. Het ligt nu eenmaal in den aard van het volk, het is een gewoonte, een slechte gewoonte. Nu kan men inderdaad met ons reglement op den inwendigen dienst het vloeken verbieden, en wanneer er gevloekt werd, kan dit dus bestraft moeten worden. Zoo zou men elken dag straffen voor het vloeken kunnen uitdeelen; maar zou dat de weg zijn om het er uit te krijgen? Ik geloof het niet; ik geloof dat men, door tot het besef van de menschen te doen doordringen wat het verkeerde, wat het onnoodige van het vloeken is, ook omdat er geen doel mee bereikt wordt, een meer practischen weg volgt. Wanneer men zegt: waarom geeft gij aanstoot aan iemand, die naast u staat en die dat vloeken liever niet hoort, wanneer men elkander dat voorhoudt, en als onbewust iemand een vloek ontvalt hem waarschuwt en zegt: „daar doet gij het weer", dan geloof ik, dat dit de methode is om het af te leeren. Maar dat moet men m. i. niet doen door beschouwingen, die op haar beurt aan sommigen aanstoot kunnen geven. Ik waardeer de beschouwingen, door den geachten afgevaardigde den heer Bavinck daarover uit godsdienstig oogpunt gehouden, maar wij moeten niet vergeten, dat ook die beschouwingen van den geachten afgevaardigde een ander aanstoot kunnen geven. Hij behoeft dat maar te doen op de zuivere manier, waarop hij het volgens zijn godsdienstige beginselen behoort te doen, dan beloopt hij alle kans, dat hij daarmede een ander aanstoot geeft. Daarom heb ik den weg gekozen van de practijk en gezegd: weest practische menschen en doet het niet, want gij geeft aanstoot aan een ander. Ik geloof, dat een circulaire in dezen zin wel uitwerking kan hebben, maar dat, als ik het ging doen op de wijze als de geachte afgevaardigde het voorstelde — daargelaten dat ik het op die wijze niet zou kunnen doen —, ik mijn doel veel minder bereiken zou.

Ten slotte nog de mobilisatieclubs. Ik heb daarover bij het debat aan de overzijde van het Binnenhof gezegd, wat ik meende ter zake in het midden te moeten brengen, en ik heb daarna een onderzoek laten instellen in alle plaatsen, waar die clubs verboden zijn en naar de redenen die daartoe hebben geleid; nu zal ik ook over de overplaatsing van het bestuur van de club in Tilburg informatiën inwinnen en daarna den geachten afgevaardigde mededeelen hoe het met die zaak staat.

Ik geloof, dat ik hiermede de verschillende sprekers heb beantwoord. Mocht ik een enkel punt vergeten hebben, dan zal men mij daarop wel opmerkzaam willen maken.

(van Lanschot e. a.)

De heer **van Lanschot:** Mijnheer de Voorzitter! Slechts twee woorden, ten einde een verkeerden indruk weg te nemen, die blijkbaar bij den Minister is ontstaan naar aanleiding van hetgeen ik heb opgemerkt.

Het lag allerminst in mijn bedoeling om het zeer ernstige misdrijf vna valschheid in geschrifte te vergoelijken; veeleer heb ik gewezen op de mogelijkheid die er bestond om door een betere regeling dergelijke misdrijven te voorkomen.

Indien het juist ware hetgeen de Minister zegt, dat de mannen ook na den op het vervoerbewijs vermelden datum op dat bewijs nog kunnen terugkeeren, waarom zouden dan de vervalschingen gepleegd worden?

Ook de vergelijking met de gewone spoorkaartjes gaat mank, omdat de data op die kaartjes worden ingedrukt aan de loketten, waardoor verandering niet wel mogelijk is, terwijl zij bij de vervoerbewijzen zijn geschreven en gemakkelijk kunnen worden veranderd.

Ten slotte kan ik den Minister verzekeren, dat de spoorwegmaatschappijen geen bezwaar maken tegen het weglaten der data van heen- en terugreis.

Moge de Minister in het een en ander aanleiding vinden in dit opzicht een meer practische regeling in het leven te roepen.

De heer **Polak:** Mijnheer de Voorzitter! In de eerste plaats wensch ik den Minister te bedanken voor de toezegging inzake de mobilisatieclubs. Ik heb echter bij mijn streven naar kortheid een vraag over het hoofd gezien, die ik Zijn Excellentie had willen stellen ten aanzien van een onderwerp, dat wel is waar niet in de stukken wordt behandeld, maar waaromtrent de Minister misschien toch niet ongenegen zal zijn een antwoord te geven, indien hij daartoe in staat is.

Het is een voorval van recenten datum. Onlangs werd aan de landweerplichtigen van de oudste lichting gelegenheid gegeven van klein verlof gebruik te maken en naar huis te gaan. Ongetwijfeld hebben zeer velen van die lichting daarvan gebruik gemaakt. Nauwelijks was dat geschied of de verschillende plaatselijke steuncomité's ontvingen van het Nationaal Steuncomité een aanschrijving waarin de wenschelijkheid werd betoogd, dat zij aan degenen die van het klein verlof gebruik hebben gemaakt, doch werkloos zijn en zich aanmelden om steun, geen steun zouden geven, en werd medegedeeld, dat indien zij dat toch deden, geenerlei hulp daarbij zou worden verleend van den kant van het Nationaal Steuncomité. Kort daarna ontvingen de besturen van de vakvereenigingen die werkloosheidskassen bezitten welke thans van overheidswege worden gesteund, aanschrijving van het Centraal Bureau voor werkloosheidsverzekering, dat geen werkloosheidsuitkeering aan zulke landweerplichtigen mocht worden verstrekt.

Ik wil over den maatregel zelf op het oogenblik niets zeggen, dan dat het een harde maatregel is voor tal van betrokkenen. Immers is het te begrijpen, dat mannen van reeds gevorderden leeftijd, die gedurende circa tien maanden aan hun gezin en aan hun omgeving onttrokken waren, gretig gebruik maakten van de gelegenheid om zich weer in hun gezin te begeven. Bij hen zijn er echter ongetwijfeld velen bij wie de aard van het beroep het onmogelijk maakt vooruit vast te stellen of zij wel dadelijk weer werk zullen vinden. Neem b.v. de groote categorie losse werklieden, de fabrieksarbeiders, de havenwerkers enz. Al die menschen kunnen onmogelijk van te voren met zekerheid weten, dat zij, in de burgermaatschappij terugkeerende, onmiddellijk werk zullen vinden, en het ligt voor de hand, dat het voor hen een buitengewoon groote teleurstelling is, dat zij noch door middel van hun vakvereeniging, indien zij georganiseerd zijn, noch door middel van het steuncomité indien zij dat niet zijn, gesteund kunnen worden.

De vraag, die ik den Minister wensch te stellen, is tweeledig. In de eerste plaats of die maatregel is genomen met zijn voorkennis en medewerking. Beantwoordt de Minister die vraag ontkennend, dan valt de tweede vraag voor hem

(Polak e. a.)

weg. Beantwoordt hij die echter bevestigend, dan zou ik hem willen vragen: waarom is aan de betrokkenen van den te nemen maatregel geen mededeeling gedaan voordat zij gebruik konden maken van de gelegenheid om klein verlof te nemen? Indien dat te voren aan de mannen was bekend gemaakt, dan hadden zij geweten, dat zij het alleen op hun eigen risico konden doen. Er is hun echter geen mededeeling van gedaan. Ik meen, dat dat een ernstige tekortkoming is waardoor een groot aantal huisvaders in bijzonder onaangename omstandigheden zijn gebracht.

De heer **Cremer:** Mijnheer de Voorzitter! Een enkel woord slechts. Ik heb met genoegen van den Minister gehoord, dat ook hij een groot voorstander is van de lichamelijke oefening in het leger. De Minister gaat wel van het principe uit dat die lichamelijke opvoeding al in de prille jeugd moet geschieden, maar ik meen toch, en ik geloof dat ik velen aan mijn zijde heb, dat een jonge man, een milicien, nog tijd genoeg heeft om door voortgezette lichamelijke oefening veel in het belang van zijn lichaam te doen.

Maar dat daargelaten, ik wensch er nog even op te wijzen hoe die commissie voor ontwikkeling en ontspanning der gemobiliseerde troepen — het blijkt uit een brief dien ik voor mij heb, gericht aan het Olympisch comité — de belangen van de geestelijke ontwikkeling in de eerste plaats voorstond. Waarschijnlijk is het dan ook daaraan te wijten, dat het van November tot Maart heeft geduurd eer de Minister weer van de zaak hoorde. Het schijnt dat de behartiging van de geestelijke belangen zooveel tijd heeft gevorderd, dat er voor de lichamelijke belangen niet veel tijd meer over was.

Hoe dit echter zij, ik heb thans met genoegen van den Minister vernomen, dat een tweede verzoek van het comité is ingekomen en dat de Minister nog afwacht het uitgewerkte plan dat het comité zal indienen, en dat nu de feitelijke belemmering om iets te doen alleen is, dat dit wetsontwerp nog niet is aangenomen, zoodat nog geen Koninklijk besluit op grond daarvan kon worden uitgelokt tot het toekennen van een subsidie.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen den Minister wel te mogen voorspellen dat het niet lang meer zal duren eer dit wetsontwerp zal zijn aangenomen en ik hoop, dat Zijn Excellentie dan geen oogenblik zal nalaten — met de wetenschap dat omtrent de lichamelijke opvoeding zoowat ieder zijn eigen opvatting heeft — om dit comité te steunen, waardoor hij alle richtingen onder één hoed vangt. Ik hoop dus dat er dan een frissche wind zal waaien die al de paperassen, waaronder het voorstel nu bedolven is, zal wegwaaien.

De heer **Bosboom,** Minister van Oorlog: Mijnheer de Voorzitter! Door den voorzitter der Commissie van Rapporteurs is mijn aandacht er op gevestigd, dat ik niet volledig ben geweest bij mijn beantwoording, in zooverre, dat ik niet heb geantwoord op enkele punten, die in het Eindverslag zijn behandeld.

Ik bied daarvoor mijn verontschuldiging aan, maar ik was in de meening, omdat de gebruikelijke formule aan het slot van het Eindverslag ontbrak, en er een mondeling debat plaats had, dat ik thans kon volstaan met het maken van de noodige opmerkingen alleen naar aanleiding van het gesprokene. Ik ben echter gaarne bereid om aan het verlangen van den voorzitter der Commissie van Rapporteurs te voldoen.

Ik vind dan een opmerking, gemaakt over de heeren van het vrijwillige automobielkorps. Die heeren zouden persoonlijk geen dienst doen, maar alleen hun auto met den chauffeur beschikbaar stellen. Ik heb heden nog eens daarnaar geïnformeerd, maar er zijn geen voorbeelden bekend, dat op die wijze wordt gehandeld. Ten minste niet als regel.

Het spreekt vanzelf, dat nu en dan wel eens een wagen gereden wordt door den chauffeur, terwijl de eigenaar er niet bij is. Dit kan een gevolg hiervan zijn, dat de heeren zelf verlof hebben en dan hun wagen hebben achtergelaten, die dan door de militaire autoriteiten met den chauffeur worden gebruikt. Maar als regel komt het geenszins voor, dat

36ste VERGADERING. — 10 JUNI 1915.

Wetsontwerpen n°. 321, 322, 63, 299, 289, 320 en 32.

(Minister **Bosboom.**)

de heeren niet in dienst zijn, en alleen hun wagen met den chauffeur achterlaten.

Verder het gebruik van auto's niet bepaald voor dienstaangelegenheden. Dat is ook een enkele maal voorgekomen, maar daarna ook onmiddellijk onderdrukt door de militaire autoriteiten, zoodat ik niet geloof, dat dit meer zal voorkomen.

Dan is er geklaagd over de trage werking van de commissies die de schadevergoedingen hebben vast te stellen, volgens de wet op de inundaties of op den staat van oorlog en beleg. Ik wil er dadelijk op wijzen, dat het recht op een schadevergoeding eerst wordt verkregen, wat betreft de wet op de inundatiën, wanneer het in gebruik nemen van terreinen of andere voorwerpen geëindigd is, wanneer dus aan de betrokkenen het volle vrije bezit van hun eigendom weder door den Minister van Oorlog is gegeven. Dan moet een maand daarna de eisch worden gesteld en twee maanden daarna moet de zaak beslist zijn. Hetzelfde geldt ten aanzien van alles wat in gebruik of in bezit is genomen ten gevolge van de toepassing van de wet op den staat van oorlog of beleg. Wij hebben echter niet zoolang gewacht; er zijn zeer spoedig commissiën van schadevergoeding ingesteld. Daarbij maakte het een punt van overweging uit hoeveel van die commissiën er moesten zijn. Werden er te veel ingesteld, dan kreeg men bij de bepaling der schade zeer verschillende opvattingen. Ik hoor daar spreken van de tiendcommissiën, maar zijn dit niet veel meer commissiën — ik spreek ten deze niet met de noodige kennis en vraag dus slechts — die een historisch en vooral juridisch oordeel hebben te vellen, terwijl het hier geldt het beoordeelen van plaatselijk toegebrachte schade? Het geldt hier technische commissies, die op het gebied van landbouw, tuinbouw, waterstaatsbelangen, enz. op de hoogte van zaken moeten zijn, en waarin eenheid van opvatting dringend noodig is. Werden er te weinig commissiën benoemd, dan zou men stuiten op het bezwaar, vooral met het oog op de talrijke aanvragen, die allen ter plaatse moeten worden onderzocht, dat het onderzoek en de afdoening te lang zouden duren. Zoo is men tot de bestaande regeling gekomen.

Nu gaat inderdaad het werk niet zoo snel, maar men werkt geregeld voort. Er zijn reeds verschillende voorschotten verstrekt ongeveer overeenkomende met de vergoedingen, die vermoedelijk definitief zullen worden toegekend.

Maar dat kan niet alles in eens gebeuren. Er zijn nog niet eens van alle belanghebbenden aanvragen om schadevergoeding ingekomen. Er komen er nog geregeld in. Dat er ook rekening wordt gehouden met de schade in het bedrijf geleden, is heel natuurlijk. Dit gebeurt ook.

Verder is betoogd de wenschelijkheid om het tegengaan van de smokkelarij op de grenzen op te dragen aan de kommiezen bij de belastingen. Dit is absoluut onmogelijk. Het aantal kommiezen is veel te klein om dit afdoende te beletten. Met behulp van de militaire macht is het zelfs nog moeilijk dit te doen. Als het alleen aan de kommiezen werd overgelaten zou er nog meer gesmokkeld worden dan nu gebeurt. Wel wordt getracht — volgens informatiën heden door mij genomen — de jonge soldaten niet aan dezen arbeid te doen deelnemen, maar dezen geheel aan dien dienst te onttrekken is niet wel mogelijk.

Ten slotte wordt mij aan het eind van het Verslag het verwijt gemaakt, dat de verhooging van het bedrag van het aangevraagde krediet met 20 millioen te sober was toegelicht. De strekking van deze opmerking is mij niet duidelijk. Ik heb in December reeds de aanvraag van een buitengewoon krediet van 30 millioen ingediend. In de Memorie van Toelichting op het leeningsontwerp is deze kredietaanvrage vermeld met de toelichting, dat men rekende die dertig millioen te behoeven tot 1 April, dus 10 millioen per maand. Dit was eigenlijk een greep in het duister; maar ik kon niet anders doen, omdat ik over de gedane uitgaven over 1914 nog geheel in het onzekere verkeerde. Nu eerst is gebleken, dat men er met 10 millioen per maand bij lange niet komt. De schriftelijke gedachtenwisseling met de Tweede Kamer was eerst 5 Maart geëindigd. De eerste April, de termijn

(Minister **Bosboom e. a.**)

aangekondigd in het leeningsontwerp, naderde en men kon voorzien, dat de behandeling in de maand April zou loopen. Daarom was het noodig het krediet te verhoogen. Nadere toelichting was daarop niet te geven.

De beraadslaging wordt gesloten en het wetsontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De vergadering wordt voor een half uur geschorst en daarna hervat;

II. **bijzondere maatregelen met betrekking tot de lichting 1916 (321).**

Dit wetsontwerp wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

III. **uitbreiding van den landstorm en aanvulling van de Landstormwet (322).**

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Bosboom,** Minister van Oorlog: Mijnheer de Voorzitter! In het Eindverslag over dit wetsontwerp wordt de opmerking gemaakt, dat in de toelichting niet wordt medegedeeld hoeveel man door den voorgestelden maatregel onder de wapenen zullen kunnen worden gebracht en wordt medegedeeld dat men dit gaarne alsnog zou vernemen, wanneer ten minste het landsbelang zich tegen de openbaarmaking daarvan niet verzet.

Naar aanleiding daarvan wensch ik mij te bepalen tot de verklaring, dat het mij vooralsnog inderdaad om die reden niet gewenscht voorkomt de gevraagde inlichting te geven.

De beraadslaging wordt gesloten en het wetsontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

IV. **nadere verhooging van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1914 (63);**

V. **bestendiging van den staat van beleg (299);**

VI. **aanvulling en verhooging van het VIde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1915. (Buitengewoon krediet.) (289);**

VII. **toelating in de tegenwoordige buitengewone omstandigheden van voorloopige hechtenis wegens het in artikel 45 der wet van 23 Mei 1899 (Staatsblad n°. 128) eerstomschreven misdrijf (320).**

Deze wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

VIII. **vaststelling van nadere strafrechtelijke voorzieningen betreffende veroordeelingen, waarbij de straf, tenzij de rechter later anders beveelt, niet wordt ondergaan, de betaling van geldboeten en de voorwaardelijke invrijheidstelling (32).**

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **van den Berg:** Mijnheer de Voorzitter! Het doet mij werkelijk leed aan deze wetsvoordracht mijn stem niet te kunnen geven. In de eerste plaats bestrijd ik hoogst ongaarne den tegenwoordigen Minister van Justitie, die als rechtsgeleerde het algemeene vertrouwen heeft, en die ik hoop, dat nog lang in de gelegenheid zal zijn in onze wetgeving verbeteringen aan te brengen, speciaal dat Zijne Excellentie ons een nieuw Wetboek van Strafvordering zal mogen bezorgen. De bestrijding van de wetsvoordracht is voor mij des te onaangenamer, omdat die primitief werd aanhangig gemaakt door den ambtsvoorganger van den Minister, een niet minder gewaardeerd bewindsman, wiens heengaan uit dit leven door

(van den Berg.)

ons allen, en niet het minst door mij, nog steeds wordt betreurd.

In de tweede plaats bind ik ongaarne den strijd aan omdat ook naar mijn meening de onderwerpelijke wetsvoordracht belangrijke verbeteringen bevat. De poging tot beperking van het aantal korte vrijheidsstraffen juich ik in beginsel toe. De voorgestelde verbeteringen in de tenuitvoerlegging der geldstraffen en in de voorwaardelijke invrijheidstelling zou ik gaarne helpen tot stand brengen. Maar, Mijnheer de Voorzitter, er is hier een groot beginsel in het spel, en de poging tot beperking van het aantal korte vrijheidsstraffen, welke wij thans voor ons hebben, is belichaamd in een constructie, welke m. i. voor geen lid van de staatspartij, waartoe ik de eer heb te behooren, aannemelijk is. Dit is trouwens ook bij de stemming in de andere Kamer gebleken. En aangezien deze Kamer niet het recht van amendement heeft, moet ik tot mijn leedwezen tegen de geheele wet stemmen. Het is werkelijk jammer, dat de Minister niet, met wijziging van den overigens hoogst verdienstelijken arbeid van zijn ambtsvoorganger, elk der drie onderwerpen in een afzonderlijke wetsvoordracht heeft belichaamd, waardoor de stemming in deze Kamer zuiverder zou zijn geweest.

Het zij mij vergund, de quaestie waar het om gaat, zoo kort mogelijk uiteen te zetten.

Het is één der leidende beginselen van de anti-revolutionnaire rechtsleer, dat de straf haar reden van bestaan vindt in den plicht der Overheid om de door het misdrijf geschonden gerechtigheid te herstellen, met andere woorden: de door den rechter uitgesproken straf moet als een noodzakelijke expiatie volgen op het misdrijf. Dat die straf somtijds niet wordt toegepast wegens gratie, amnestie of abolitie, doet aan het beginsel niet te kort, want die maatregelen zijn principieel niet anders dan een hoogere rechtspraak voor bepaalde gevallen, waarin de wet, waaraan de rechter gebonden is, tot onrecht zou leiden, d. w. z. bedoelde maatregelen strekken tot handhaving van het recht *in singulari causa*. Er is dan in hoogste instantie uitgemaakt, dat er geen strafwaardig feit werd gepleegd, en er kan dus van expiatie geen sprake meer zijn. Het programma van beginselen in 1878 geredigeerd als de gemeenschappelijke rechtsovertuiging der toen nog in één partijverband levende, doch thans tot mijn leedwezen gescheiden anti-revolutionnairen en Christelijk-historischen, spreekt dan ook in art. 13 *totidem verbis* de plicht van de Overheid uit om vonnis te vellen tegen ieder, die zich vergrijpt aan de rechtsorde en om de straf aan den gevonnisde te doen voltrekken.

En dit beginsel is in 1878 maar niet zoo uit de lucht komen vallen. Het wortelt in art. 36 der Confessie van de primitieve Waalsche en Vlaamsche Calvinistische Kerken in ons vaderland, thans nog de Confessie van het Hervormd Kerkgenootschap en van de Gereformeerde Kerken, wat meer zegt, het beginsel wordt gehuldigd door de geheele Christenheid, als zijnde uitgesproken in de Heilige Schrift en door de kerkvaders. Hugo de Groot, die toch zeker niet een slaafsch volgeling was van de Calvinistische predikanten in zijn tijd, zegt in zijn werk „De jure belli ac pacis", dat het hier een beginsel geldt van het *Rhadamantheum jus*.

Ik zal de heeren niet vermoeien met de talrijke bewijsplaatsen hiervoor te citeeren. Ik wil alleen wijzen op het woord van den apostel Paulus in het 4de vers van het 13de hoofdstuk van den Zendbrief aan de Romeinen. En niet alleen is het beginsel Christelijk, maar men vindt het zelfs terug in het recht door andere monotheïstische godsdiensten beheerscht, speciaal in het Mohammedaansche recht en in het Mozaïsche, gelijk dit laatste in den Talmoed is verwerkt.

Ik zou hiermede kunnen volstaan ter kenschetsing van het beginsel in quaestie, ware het niet dat van Katholieke zijde, o. a. laatstelijk in de andere Kamer, de voorwaardelijke veroordeeling wel eens verdedigd is op grond, dat die instelling zich met de Christelijke leer zou verdragen. Het zij mij vergund, ten bewijze dat niet alle Katholieken er zoo over denken, een citaat te ontleenen aan een werk van den pater jezuïet V. Catrein, waarvan ik de Hollandsche vertaling hier voor mij heb. De vertaling is uitgegeven onder toezicht van den heer mr. Aalberse en kerkelijk goedgekeurd. Het werk heet: De Grondbegrippen van Strafrecht, en in het tweede deel daarvan, getiteld: Misdaad en Straf, lees ik op bladz. 54:

> „Het doel der strafvoltrekking is het herstel en de herbevestiging der vrijwillig verbroken rechtsorde."

En iets verder:

> „Blijft de misdaad, de inbreuk op het recht ongestraft en onverzoend, dan wordt de strafbedreiging krachteloos, louter een volgelverschrikker."

De pater beroept zich ten deze op een niet twijfelachtige uitspraak in de Summa Theologiae. De plaats luidt:

> „Nu is echter de rechtsorde het levensbeginsel en de grondslag der gemeenschap; wie deze aanvalt, bedreigt de gemeenschap in haar bestaan, en als de gemeenschap zich zelf niet wil opgeven en ten ondergang wijden, dan moet zij zich te weer stellen tegen den misdadiger, die roekeloos de rechtsorde verbreekt, hem ten onder brengen en met geweld onder de rechtsorde doen buigen. Dat geschiedt door de straf, waardoor de rechtsorde zich zegevierend tegen den opgestanen wil verzet, en waardoor de wanorde tot de orde teruggebracht en haar dienstbaar gemaakt wordt."

Op het boek van den geleerden pater kom ik straks nog terug. Ik meen echter dat het citaat voldoende is, om te doen zien hoe zijn Katholieke opvatting niet verschilt van hetgeen ter zake in het door mij zoo even genoemde art. 13 van het Antirevolutionnaire Programma van beginselen te lezen staat.

Nu zal misschien één van de heeren mij toevoegen: „Dit is alles goed en wel, maar de Summa Theologiae dagteekent uit de middeleeuwen, en hoe interessant ik het ook vind het gevoelen te vernemen van den beroemden schrijver daarvan, zoo zie ik niet in, dat wij op grond van diens uitspraak zouden afzien van een goeden maatregel, waaraan hij in zijn tijd onmogelijk kon hebben gedacht, en wel, omdat de behoefte daaraan toen niet bestond."

Ik zou op deze tegenwerping antwoorden, dat beginselen blijvend zijn, dat het beoogde practische resultaat, d. w. z. de vermindering van het aantal korte vrijheidsstraffen, ook lang anderen weg te bereiken is, en dat de thans door den Minister gevolgde weg ons voert in een richting, waarin ik mij niet wensch te bewegen.

Ik hoop, Mijnheer de Voorzitter, dat u mij zult vergunnen met enkele woorden ook aan mijn medeleden, die nog geen bepaalde studie van de zaak hebben kunnen maken, mede te deelen, wat die richting is.

Het door mij gehuldigde beginsel van expiatie als rechtsgrond der straf is in Europa eerst in de 2de helft der 18de eeuw in twijfel getrokken onder den invloed der rationalistische stroomingen van dien tijd. Beccari, Bentham en later Rossi, om slechts de meest bekenden der aanhangers van de toenmalige nieuwe richting op het gebied van het strafrecht te noemen, zochten, zij het dan niet allen op geheel dezelfde wijze, den rechtsgrond der straf in de noodzakelijkheid om de rechtsorde te handhaven, m. a. w. in het recht van zelfverdediging van den Staat als vertegenwoordiger der maatschappij.

Ofschoon destijds als nieuw aangekondigd, was dit inderdaad een terugkeeren tot het oude Romeinsche beginsel, o. a. nog door Cicero en Seneca gehuldigd. In het Romeinsche recht van den lateren keizerstijd vindt men intusschen, blijkbaar onder den invloed van het Christendom, een meer ethische opvatting. Zich eenmaal losgemaakt hebbende van de Christelijke opvatting bleef intusschen de independente strafrechtsphilosophie niet staan bij het beginsel van verdediging van de maatschappelijke orde. In de 19de eeuw kwam als een zoogenaamd nieuwe rechtsgrond der straf de verbetering van den misdadiger op. Ook dit was echter niet nieuw, want men vindt dien rechtsgrond ook in sommige Pandecten-plaatsen gehuldigd. Intusschen moet ik hier in het voorbijgaan opmerken, dat de Christelijke leer allerminst

(van den Berg.)

verbiedt de straf dienstbaar te maken aan de verdediging der maatschappelijke orde en aan de verbetering van den misdadiger; alleen ziet die leer daarin niet den rechtsgrond.

Het bleef hier echter niet bij. In het laatste gedeelte der 19de eeuw zag men nog verder gaande theorieën een zekere populariteit erlangen. Bedoelde theorieën hadden dit gemeen, dat zij het centraalpunt van het strafrecht niet meer plaatsten in het misdrijf als rechtschennis, maar in den persoon van den misdadiger, en wel op een wijze, waardoor het begrip van schuld noodwendig uit het strafrecht moest verdwijnen. Deze richting was inderdaad nieuw in zooverre dat men tot dusverre altijd min of meer nog aan het begrip van schuld had vastgehouden. Of die richting echter daarom aanbeveling verdient, is een andere vraag. Het was vooral de Italiaansche zoogenaamde anthropologische of positieve school, welke ten deze zeer ver ging. De adepten daarvan, die zich criminologen en niet meer criminalisten noemen, zoeken de oorzaak der misdrijven, hetzij in de abnormale lichaamsgesteldheid van den misdadiger, bijv. in den vorm van diens neus of ooren, hetzij in zijn abnormalen hersentoestand, hetzij in den invloed, door zijn maatschappelijke omgeving op hem uitgeoefend, maar in elk geval nooit in zijn zondigen aard. Het eenige, waarop naar deze opvatting de Staat recht heeft tegenover zoodanige personen, is hen onschadelijk te maken en te trachten hen van hun zedelijke kwalen te genezen. Dit moois nu werd voorgesteld als het laatste woord der wetenschap, als zijnde gegrond op de evolutie-leer, en door deze reclame werden ook buiten Italië, o. a. in ons vaderland, velen voor de nieuwe leer gewonnen, die de beteekenis en de gevolgen daarvan niet doorgrondden, en die zeker niet de uiterste consequenties daarvan wilden aanvaarden. Ik bezigde hier het woord „reclame", omdat tegenwoordig een groot aantal personen gaarne iets aannemen, dat het etiquette van wetenschappelijkheid draagt.

Tot dezen reken ik een geacht lid van de andere Kamer, die vroeger reeds in deel XVI van het Tijdschrift voor Strafrecht en onlangs bij de behandeling der onderwerpelijke wetsvoordracht heeft trachten te betoogen, dat de anthropologische of positieve school met de door haar beoogde hervorming van het strafrecht niet in strijd komt met de Christelijke beginselen. Wat meer zegt, op pag. 185 van zijn evengenoemd artikel zegt hij ronduit: „Voor het ruimere begrip der nieuwere richting was reeds plaats in het brein van den vorst der scholastiek."

Mijnheer de Voorzitter! Den schrijver van de Summa Theologiae, den door de Katholieke Kerk tot heilige verheven Thomas van Aquino, die in het midden der 13de eeuw leefde, nu te gaan voorstellen als een onbewuste voorlooper der tegenwoordige, voor een goed deel op anti-Christelijk, en beslist niet op godsdienstig standpunt staande voorgangers der Italiaansche school, schijnt mij toch een zeer gewaagde sprong.

Ik moet hier bijvoegen, dat de door het geachte Kamerlid ter adstructie aangehaalde plaatsen uit de Summa mij toeschijnen uit haar verband te zijn gerukt; maar op dit punt kan ik thans niet verder ingaan.

Gelijk prof. Fabius op pag. 157 en volgende van zijn werk „De voorwaardelijke veroordeeling" te recht betoogde, ligt de wezenlijke grond dier instelling in de beginselen van de door mij hier bedoelde ultra-moderne school. En nu zou ik wel eens aan de warme en aan de lauwe aanhangers van die school willen vragen, of, wanneer de straffen zijn veiligheidsmaatregelen voor de maatschappij en geneesmiddelen voor den abnormalen mensch, het geen tijd wordt den rechter, d. w. z. den jurist, te ontheffen van zijn bemoeiingen met hetgeen men thans nog noemt het strafrecht, maar dat men in de toekomst wel met een anderen naam zal moeten aanduiden. Verdediging der maatschappij is immers meer eigenaardig de taak der politie en de genezing van den abnormaal denkenden en handelenden misdadiger meer eigenaardig de taak van gevangenisdirecteuren, psychiaters en schoolmeesters.

Mijnheer de Voorzitter! Zelfs met den bescheiden stap van den Minister in de hier geschetste richting ga ik om der gevolgen wille niet mede. Of Zijn Excellentie al den naam van voorwaardelijke veroordeeling heeft vermeden en van voorwaardelijke strafopschorting spreekt, verandert aan den aard van het instituut voor mij niets. In beide gevallen wordt immers de door den rechter opgelegde straf niet uitgevoerd, en blijft de veroordeeling niet anders dan een dreigement, tenware de veroordeelde zelf moedwillig de straf tot een werkelijkheid maakt door zich niet aan de hem gestelde voorwaarden te houden. Ik zou zelfs zeggen, dat ik tusschen de twee namen „voorwaardelijke veroordeeling" en „voorwaardelijke strafopschorting" moetende kiezen, de eerste nog eerder zou aanvaarden dan de tweede.

De Minister tracht op pag. 1 zijner Memorie van Antwoord het verschilpunt te overbruggen door de mededeeling dat „bij de toepassing van de voorwaardelijke veroordeeling aan den schuldige een soms zeer gevoelig leed wordt opgelegd als gevolg van het overtreden van het rechtsgebod en dat dit leed in zich draagt een vergeldend karakter", doch op deze wrakke plank mag ik mij niet wagen. De Minister vergeet, dat de expiatie niet daarin bestaat, dat men het den schuldige onaangenaam maakt, hoe dan ook, maar dat hij de straf ondergaat, door de wet op het feit gesteld en door den rechter uitgesproken. Onze wet nu qualificeert de door den Minister bedoelde en op bladz. 2 en 3 der Memorie van Antwoord nader vermelde onaangenaamheden, bijv. de schande van te hebben terechtgestaan, en het gesteld zijn onder toezicht, niet als straffen, en de expiatie bestaat juist in het ondergaan van straf. Zonder er natuurlijk aan gedacht te hebben, is de Minister ten deze op een zeer gevaarlijk pad, namelijk het brengen van verband tusschen de begrippen straf en wraak, terwijl juist de opvatting dat de straf moet zijn een expiatie, het karakter van wraak daaraan absoluut ontneemt.

De Minister had gemakkelijk een anderen weg kunnen volgen om zijn doel, d. w. z. de beperking van het aantal korte vrijheidsstraffen, te bereiken. Wanneer werkelijk in alle beschaafde landen de criminalisten die straffen afkeuren, zou het voor de hand liggende middel zijn ze af te schaffen en te vervangen door andere, bijv. berisping, onder toezicht stellen, gedwongen arbeid ten behoeve van het Rijk of de gemeenten, enz. Dit zou mij meer logisch schijnen, dan de straffen in quaestie in de wet te behouden, maar ze niet toe te passen. Doch zelfs in dit laatste stelsel had de Minister een beteren weg kunnen inslaan. Zoowel in Engeland als in Duitschland heeft men bij de regeling de klip, waartegen ik hier gewaarschuwd heb, ontzeild. De Engelsche wet van 1907 bepaalt, dat de rechter, wanneer zekere omstandigheden hem daartoe aanleiding geven, het vonnis kan uitstellen, gepaard met onder toezichtstelling, mits geen zwaardere straf dan gevangenis (imprisonment) tegen het feit is bedreigd. De overtreder wordt dan van verdere vervolging ontslagen onder voorwaarde, dat hij zich met of zonder borgtocht verbindt een goed gedrag te zullen leiden en opnieuw voor den rechter te verschijnen, wanneer hij binnen den proeftijd daartoe wordt opgeroepen.

Er is dus in Engeland een vonnis tot onder toezichtstelling, dat uitgevoerd wordt, maar dat later bij een tweede vonnis kan worden verzwaard.

In Duitschland bestaat sedert 1895 niet de voorwaardelijke veroordeeling, maar de voorwaardelijke gratie, d. w. z. de opschorting van de strafvoltrekking door den Minister van Justitie, en bij goed gedrag daarna gratieverleening door het hoofd van den Staat. De gunst wordt alleen verleend aan personen beneden de 18 jaar, mits zij niet vroeger een vrijheidsstraf hebben ondergaan. Afgescheiden nog, dat de regeling slechts op jeugdige personen betrekking heeft, is er, ook in dit systeem, zoolang de opschorting door den Minister van Justitie duurt, geen straf opgelegd bij vonnis in kracht van gewijsde, en kan men dus niet zeggen, dat de straf, waartoe de delinquent veroordeeld werd, niet werd ondergaan.

En dit geeft mij aanleiding nog even terug te komen op het boek van pater Catrein. Op pag. 86 construeert die geestelijke de Duitsche regeling als een voorwaardelijke

(van den Berg.)

kwijtschelding van straf. Strikt genomen komen daarbij de schuld en de boete volgens hem niet tot haar recht. Om echter de noodzakelijke vermindering van het aantal korte vrijheidsstraffen tot stand te brengen, zou hij zich bij de Duitsche regeling kunnen nederleggen, wanneer die beperkt werd, behalve tot jeugdige veroordeelden, tot lichte vergrijpen, welke „meer het gevolg zijn van lichtzinnigheid en nalatigheid dan van boosaardigheid", m. a. w. tot culpose overtredingen. Op pag. 87 zegt hij nog uitdrukkelijk:

„De nieuwe sociologische criminalisten zijn echter niet tevreden met voorwaardelijke veroordeeling binnen de grenzen. Zij willen haar *algemeen* invoeren voor onverschillig welke misdadigers, maar in dien omvang moet hun eisch met alle beslistheid worden afgewezen. Zij gaan uit van de valsche veronderstelling, dat de straf enkel en alleen de verbetering van den gestrafte en de veiligheid der gemeenschap in de toekomst ten doel heeft. Van vergelding en boetedoening willen zij niet hooren."

Ik ben dit volkomen met den pater eens. Wanneer ons strafrecht zich eenmaal op den weg van de criminologie gaat bewegen, is het einde niet te voorzien. Thans wil men daarin de voorwaardelijke veroordeeling brengen, morgen zullen wij allicht andere voorstellen hebben te verwachten, bijv. tot invoering der zoogenaamde onbepaalde veroordeeling. De criminologie heeft immers nog tal van desiderata op haar programma, welke ik allesbehalve als verbeteringen beschouw.

Ik vestig er nog de aandacht op, dat de eerwaarde pater aldus de lijn nog scherper trekt dan ik, die het Duitsche stelsel, gelijk het bestaat, reeds aannemelijk zou vinden. Het spreekt echter vanzelf, dat de pater, ware hij lid van deze Hooge Vergadering, a fortiori zou stemmen tegen de wetsvoordracht thans aan de orde.

De Minister heeft daarentegen de richting gevolgd van de Fransche Loi Bérenger van 1891, maar gaat in die richting nog verder dan men zelfs in het zoo radicale Frankrijk heeft durven doen. Het voor het beginsel waarom het hier gaat onbeteekenende verschil tusschen zijn voorwaardelijke strafopschorting en de Fransche voorwaardelijke veroordeeling blijft ten deze buiten sprake. Maar ik wijs er op, dat men in Frankrijk de instelling beperkt heeft tot de contraventions en de délits, met uitsluiting van de crimes, terwijl de Minister den maatregel zelfs voor de zwaarste rechtsinbreuken toelaat. De beperking tot één jaar gevangenis doet hiertegen niet af, daar volgens ons recht zelfs voor de zwaarste misdrijven vonnissen van één dag gevangenis denkbaar zijn. Voorts heeft men in Frankrijk de gunst ontzegd aan recidivisten, voor zooverre zij tot gevangenis of een zwaardere straf veroordeeld waren, en eindelijk moet in Frankrijk positief blijken dat de schuldige door zijn vroeger gedrag de gunst waardig is. Ook deze beperkingen ontbreken in de onderhavige wetsvoordracht. Onze rechters, die toch al de mijns inziens buitensporige vrijheid hebben om, wat strafmaat betreft, in sommige gevallen te kiezen tusschen levenslange gevangenis en gevangenis van één dag, worden thans nog begiftigd met de bevoegdheid om geheel naar hun persoonlijk inzicht de straf zelfs ten behoeve van de ergste misdadigers op te schorten.

Mijnheer de Voorzitter! Wij gaan aldus terug naar de in het oud-Hollandsch recht bekende arbitraire correctie. Zoodanige arbitraire bevoegdheid bestond vroeger eveneens in Turkije, maar reeds in 1858 heeft men ook aldaar een strafwetboek afgekondigd, waarbij aan de vrijheid van den rechter om naar zijn subjectief gevoelen de strafmaat te bepalen, grenzen werden gesteld. En nu zullen wij onze reeds zoo ruime grenzen nog aanmerkelijk gaan verruimen, indien de onderhavige wetsvoordracht wet wordt.

Zelfs al had de Minister noch het Engelsche noch het Duitsche stelsel willen volgen, dan had Zijn Excellentie toch zijn wetsvoordracht althans voor mij aanneemlijk kunnen maken door daarin te bepalen, dat in zekere gevallen bij overtreding der Strafwet de gevangenis en de hechtenis

(van den Berg e. a.)

konden vervangen worden door een berisping, al dan niet vergezeld van een stellen onder toezicht. Beide maatregelen zouden dan in art. 9, litt. *a*, als nos. 4 en 5 onder de straffen moeten zijn opgenomen. Beide maatregelen zijn ook in buitenlandsche wetgevingen als straffen bekend, en de eerstgenoemde zelfs bij ons in genoemd artikel ten aanzien van jeugdige veroordeelden.

De beginselen van strafrecht, welke ik hier zoo vrij ben geweest te verdedigen, verzetten er zich geenszins tegen, dat de straffen tegen bepaalde feiten bedreigd, in onzen tijd niet altijd overeenkomen met de straffen oudtijds in zwang, maar die beginselen vorderen wel, dat de straffen werkelijk straffen blijven, en als zoodanig in de wet tot straffen zijn verklaard. Die beginselen verzetten er zich tegen, dat men den misdadiger een leed aandoet, hetwelk de wet niet als straf qualificeert. Zij verzetten er zich niet minder tegen, dat in ons strafrecht, met loslating van het begrip van straf, een tot dusverre daarin onbekend en misplaatst opvoedend element wordt gebracht, in den vorm van een toezicht tot verbetering van den veroordeelde.

De heer **Lucasse**: Een enkel woord wensch ik omtrent dit wetsontwerp in het midden te brengen.

Met het nieuwe instituut der voorwaardelijke veroordeeling of beter uitgedrukt voorwaardelijke strafopschorting, beoogt men vooral beperking van korte vrijheidsstraffen, toegenomen door voortdurende vermeerdering van strafbaar gestelde feiten; het tegengaan van de smet, klevende aan het gezeten hebben, verbetering van den delinquent, omdat voor velen, naar men zegt, vervolging en veroordeeling reeds een zoodanige straf is, waardoor zij er van afzien verder te zondigen en voor wie dan ook de uitvoering der opgelegde straf niet noodig zal zijn.

Hoewel het doel dat het wetsontwerp beoogt, veel aanlokkelijks heeft om den delinquent zonder straf op hem toe te passen op het betere pad te brengen, toch komt het mij voor, dat het instituut der voorwaardelijke veroordeeling ook veel gevaarlijks in zich bevat. Op dit laatste wensch ik dan te wijzen.

Men kan wel zeggen, dat de voorwaardelijke veroordeeling reeds in ons Strafwetboek is opgenomen bij de Kinderstraffen, maar daarvoor was dan wel eenige aanleiding, omdat toen bij de opneming er van bij kinderen wegviel het onderzoek naar het al dan niet gehandeld hebben met oordeel des onderscheids. Had het kind zonder oordeel des onderscheids gehandeld, dan werd niet gestraft. Maar bij volwassenen kan deze overweging niet gelden. Dezen moeten in den regel aansprakelijk geacht worden te zijn voor hun daden.

Van dat beginsel gaat dan ook ons Strafwetboek uit. Het huldigt de leer der vergelding, dat het kwaad moet gestraft worden en dat de straf een leed moet zijn, al mogen daarbij ook middelen worden aangewend om den delinquent te verbeteren en op het goede pad terug te brengen.

Zeker is menigeen, die een strafbaar feit pleegt waarop gevangenisstraf of hechtenis staat, volstrekt nog niet slecht en mogelijk zal hij na den eersten keer nooit meer voor zulk een strafbaar feit of voor een ander feit voor den rechter moeten komen, maar al is dit zoo, dan gaat het toch niet aan, dat bij het plegen van strafbare feiten, waarop dikwijls korte vrijheidsstraffen worden toegepast, zooals bijv. bij diefstal, zaakbeschadiging, mishandeling, al is dit voor den eersten keer, wanneer dit feit bewezen is, dat dan daarbij niet gestraft wordt. Het rechtsgevoel kan daarbij niet zijn bevredigd en men gevoelt dat aan de handhaving der gerechtigheid niet is voldaan.

Men schijnt huiverig te zijn nu er langzamerhand zooveel strafbare feiten in tal van nieuwe wetten zijn bijgekomen, de overtreders te straffen met gevangenisstraf of hechtenis. Maar als dat zoo is dan zou ik willen zeggen, als gij uwe vele strafbepalingen niet durft toepassen, roep ze dan toch niet in het leven. Wij hebben veel te veel nieuwe wetten en wettelijke voorschriften met strafbepalingen. Men kan zich bijna niet bewegen of men komt met een strafbepaling in

36ste VERGADERING. — 10 JUNI 1915.

32. Vaststelling nadere strafrechtelijke voorz. betr. voorw. strafopschorting, de bet. v. geldb. en de voorw. invrijheidst.

(Lucasse.)

aanraking. Wil men deze korte vrijheidsstraffen bij een eerste vergrijp bij volwassenen niet, althans bij niet te zware misdrijven, welnu dan wijzige men die bepalingen in dien zin, dat bij een eerste vergrijp ook geldboete kan worden opgelegd.

Want men zal toch niet kunnen beweren, dat het veroordeeld zijn tot een geldboete een smet op iemands leven zou kunnen werpen.

En waar men nu zelfs bij geldboete, waar gestraft kan worden met 50 cent boete, de voorwaardelijke veroordeeling wil, blijkt voldoende, dat het niet te doen is om korte vrijheidsstraffen tegen te gaan, maar om het kwaad niet te straffen.

Het komt mij voor, dat de voorwaardelijke veroordeeling bij de geldboete, dat is bij bijna alle kantongerechtszaken niet past. Het oorspronkelijke ontwerp had dan ook hierbij de geldboete niet opgenomen.

Ongetwijfeld doet met dit instituut het moderne beginsel in het strafrecht zijn intrede in ons Strafwetboek. Geen vergelding meer, de dader geen schuldige meer, maar product van de omstandigheden of van de omgeving, waarin hij leefde, terwijl de gevangenisstraf dan nog blijft enkel als veiligheidsmaatregel bij hen die niet beteren. Straf moet zooveel mogelijk veranderd worden in maatregelen, die de straf kunnen vervangen.

Het instituut is mijns inziens dan ook in strijd met de klassieke strafrechtstheorie, waarbij de dader beschouwd wordt als iemand die het strafbare feit heeft kunnen nalaten, maar dit wilde, daardoor schuldig was en straf verdiende. Nu bepaalt het ontwerp wel, dat de straf toch nog wel zal kunnen worden ten uitvoer gelegd, indien de veroordeelde binnen den proeftijd niet aan de gestelde voorwaarde voldoet, maar dit neemt niet weg, dat als hij wel aan die voorwaarde voldoet, dat hij dan geen straf zal ondergaan. En dit kan bij denzelfden persoon niet eens, maar telkens voorkomen. Ook bij recidivisten kan de voorwaardelijke veroordeeling worden toegepast en ook nog bij veel personen aan wie de recidive nog niet kan worden ten laste gelegd, maar die feitelijk en dikwijls herhaaldelijk recidivist zijn, doch waar de onherroepelijkheid van een vroegere schuldigverklaring nog niet is vast te stellen.

Ten opzichte van al deze personen zal de voorwaardelijke veroordeeling ook kunnen worden toegepast.

Men zegt nu wel: straf is reeds toegepast, want vervolging en veroordeeling is ook reeds een straf. Maar als dat zoo is, laat men dan zulke straffen eens opnemen in ons Strafwetboek. Niemand denkt er aan. Gelukkig zijn er dan ook nog velen, die de voorwaardelijke veroordeeling op zich zelf niet als een straf beschouwen. Wanneer vervolging en veroordeeling reeds straffen zijn, wat dan als de man bijv. in appèl vrijgesproken wordt? Die straffen zouden dan voor hem blijven bestaan, niettegenstaande zijn vrijspraak. De redeneering van hen, die meenen dat vervolging en veroordeeling reeds straffen zijn, is mijns inziens een redeneering der nieuwere theorie, welke om het kwaad niet te moeten straffen, zich daarachter verschuilt.

Daar de voorwaardelijke veroordeeling van den rechter zal afhangen, is deze zoogenaamde strafoplegging niets anders dan een soort gratie door den rechter verleend, doch die niet aan den rechter, maar aan de Overheid toekomt, ook volgens onze Grondwet. De rechter toch heeft de straf op te leggen en is dit gedaan, dan komt aan de Overheid het recht van gratie toe van die opgelegde straf, niet van de veroordeeling. Daar dus gratie verleend wordt van de straf, is er ook geen gratie mogelijk van de voorwaardelijke veroordeeling op zich zelf. Derhalve is deze dan ook geen straf.

Ook acht ik een groot bezwaar van het ontwerp, dat de voorwaardelijke veroordeeling ook toegepast kan worden op alle misdrijven zonder onderscheid, hoe zwaar ook. Immers daar de rechter gevangenisstraf of hechtenis voor alle strafbare feiten tot een dag kan opleggen, kan hij door in elk geval niet zwaarder dan een jaar te veroordeelen op alle strafbare feiten de voorwaardelijke veroordeeling toepassen en op denzelfden persoon gelijk ik hierboven reeds zeide, zelfs meer dan eens.

Nu reeds wordt geklaagd over geringe strafoplegging bij zware misdrijven, zoo zelfs, dat meer dan eens in overweging is gegeven om bij zware misdrijven den rechter niet de bevoegdheid te geven tot een laag minimum te kunnen gaan. Hoe rijmt zich daarmede nu dat zelfs bij zware misdrijven de voorwaardelijke veroordeeling zal kunnen worden toegepast en dus niet gestraft zal worden?

Men zegt korte vrijheidsstraffen tegen te willen gaan. Maar dan had men daarbij moeten blijven, en niet de voorwaardelijke veroordeeling ook open moeten stellen voor zware misdrijven en evenmin naar het andere uiterste moeten overgaan: ze ook openstellen bij de geldboete.

Het heeft mijns inziens geen zin de voorwaardelijke veroordeeling ook daarvoor te laten gelden, dus voor zoo goed als alle kantongerechtszaken, waar meestal gestraft kan worden met niet zwaarder straf dan een geldboete van vijftig cent.

Maar ook zijn er nog bezwaren tegen de voorwaardelijke veroordeeling, die meer de practijk zullen raken. De bevoegdheid aan den rechter gegeven is mijns inziens veel te groot en daarom gevaarlijk. De eene rechter zal ze dikwijls toepassen, de ander weinig of niet, al naar mate zijn denkbeelden meer hellen naar de moderne of de klassieke theorie in ons strafrecht. Bij het eene gerecht zal iemand kans hebben er met een voorwaardelijke veroordeeling af te komen, bij het andere niet. En dit kan op den duur op het rechtsgevoel van ons volk niet anders dan nadeelig werken. Nu heeft de rechter ook wel een groote bevoegdheid om tusschen de maximum en minimum straf te gaan, zoodat hij bij gevangenisstraf of hechtenis tot een dag en bij geldboete tot vijftig cent kan gaan, maar al is deze bevoegdheid groot, bij zware misdrijven mijns inziens te groot, toch neemt dit niet weg, dat hij toch moet straffen.

Men zegt nu wel, ook nu worden niet alle strafbare feiten, al kunnen zij bewezen worden en is de dader bekend, door het openbaar ministerie vervolgd en worden die feiten dus niet gestraft. Maar dit bewijst niet, dat het kwaad in het algemeen niet gestraft wordt. In den regel zal dit wel het geval zijn en als het openbaar ministerie het niet doet, dan kan het door den rechter daartoe verplicht worden. Die gevallen van niet-vervolging zullen er wel zijn en daarvoor kan soms alle aanleiding bestaan. Maar het niet straffen ook daar waar vervolgd is en het feit bewezen is, is heel iets anders, dat ieder moet gevoelen.

De toepassing van de voorwaardelijke veroordeeling zal in veel gevallen voor den rechter mijns inziens te zwaar zijn. Het zal voor hem heel moeilijk zijn te schiften waar en waar niet voorwaardelijke veroordeeling kan worden toegepast. Ik vrees, dat dan allicht de neiging om niet te straffen de overhand zal krijgen.

Men ziet dit nu ook al bij de Kinderstraffen bij de kantongerechten. De straf van berisping wordt weinig meer toegepast. Kinderen beneden de zestien jaren worden naar huis gezonden zonder toepassing van eenige straf voor welke overtreding ook zij schuldig worden bevonden, als hun nog maar geen recidive ten laste kan worden gelegd. Wat uitzondering moest zijn, namelijk het niet straffen, is daar nu bijna regel geworden.

Nu reeds weten de kinderen, dat zij als zij nog geen 16 jaren zijn, voor een eersten keer allerhande kwaad kunnen doen, het den menschen zeer lastig kunnen maken zonder gestraft te worden.

Het komt mij voor, dat als dit ontwerp wet wordt en in toepassing komt, dat dan langzamerhand het rechtsgevoel niet zal zijn bevredigd, dat het kwaad zal toenemen, althans zeker niet zal verminderen en dat de meening post zal vatten, dat men gerust een strafbaar feit kan plegen zonder gestraft te worden zelfs bij volledig bewijs. Handhaving en herstel der rechtsorde zullen er onder lijden.

Al moge in het buitenland hier en daar de voorwaardelijke veroordeeling op verschillende wijzen gedurende korteren of langeren tijd in werking zijn, de resultaten schijnen mij toe niet van dien aard te zijn, dat ook wij er een proef mede moeten nemen. Men zie daarover het pas verschenen belang-

(Lucasse e. a.)

rijke werk van professor Fabius „De voorwaardelijke veroordeeling".

Bovendien vrees ik, dat het dan bij deze invoeging in ons Strafwetboek van de voorwaardelijke veroordeeling niet zal blijven, maar de moderne theorie nog meer ingang zal krijgen en de theorie der minderwaardigheid ook spoedig haar intrede in ons Wetboek zal doen, zoodat dan deels niet meer zal gestraft worden, dat geldt dan de voorwaardelijk veroordeelden; deels mildere straffen in het leven zullen worden geroepen voor degenen, die hoewel niet krankzinnig toch als minderwaardig zullen worden beschouwd, terwijl dan ten slotte de gevangenis nog alleen zal open blijven voor hen, die niet beteren willen.

Een en ander zal naar mijn meening niet bevorderlijk zijn voor de handhaving der rechtsorde, maar zal deze op den duur meer en meer doen verslappen. Op dien weg meen ik de Regeering vooralsnog niet te mogen volgen.

De heer **van Basten Batenburg:** Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij vergund een enkele opmerking te maken over het aanhangig wetsontwerp. Ik zal mij daarbij bepalen tot de voorwaardelijke strafopschorting, het pièce de résistance van dit ontwerp, waartegen menige bedenking, en ernstige bedenkingen van principieelen aard, zijn ingebracht.

Wanneer ik in het kort mijn houding tegenover het wetsontwerp, zooals het thans voor ons ligt, wil aangeven, dan meen ik dit het best te kunnen doen door te spreken van: „een welwillende afwachting". Daarmede wil ik te kennen geven, dat, hoewel ik geen ernstige bezwaren van principieelen aard heb tegen het ontwerp, ik mij toch ook niet onvoorwaardelijk kan vereenigen met den inhoud er van. In het ontwerp toch komen te veel bepalingen voor, die men alleen kan aanvaarden in het onbeperkte vertrouwen, dat zoowel de rechter als het uitvoerend gezag de vrijheid die hun is toegekend steeds goed zullen gebruiken.

De straf behoort als een vergelding op het strafbaar feit te volgen. Daarover bestaat bij mij niet de minste twijfel. Hieruit leid ik echter niet af, dat de voorwaardelijke strafopschorting met de vergeldingsleer in strijd is, althans met de vergeldingsleer zooals ik die opvat. Dat de vergeldingsleer in anderen zin kan worden verstaan en tot andere conclusies kan leiden, hebben wij zooeven nog vernomen bij monde van de beide voorgaande sprekers en geef ik gaarne toe, maar een andere opvatting is mogelijk. Naar mijn overtuiging althans laat de vergeldingsleer aan de Overheid vrijheid bij de bepaling van het leed dat de rechter den dader bij wijze van vergelding heeft op te leggen, niet verder te gaan dan de belangen van de gemeenschap en de eisch van billijkheid vorderen.

Het strijdt m. i. dan ook niet met die leer, dat in sommige gevallen om hoogere redenen den schuldige een ander leed treft dan de straffen in art. 9 van het Wetboek van Strafrecht opgesomd, of dat iedere oplegging van leed achterwege blijft. In dit licht beschouwd, komt mij de vraag of de bijzondere voorwaarden, die de rechter aan de strafopschorting kan verbinden, en bepaaldelijk of de voorwaardelijke veroordeeling op zich zelf een leed is, als een vraag voor van minder gewicht.

Intusschen ben ik het met de principieele bestrijders van het ontwerp in zoover eens, dat ook ik met hen bezwaarlijk een leed kan zien in de algemeene voorwaarden aan de voorwaardelijke strafopschorting verbonden, om gedurende den proeftijd geen strafbaar feit te plegen. Een ieder moet zich daarvan onthouden, en de voorwaardelijke veroordeelde, die zich goed gedraagt, merkt van die verplichting niet meer dan een niet veroordeeld persoon. Van een leed dat die verplichting oplegt, is dus geen sprake.

Principieele bezwaren tegen het ontwerp heb ik niet. Mijn bedenkingen betreffen meer de wijze waarop in het ontwerp de strafopschorting is uitgewerkt.

Ik behoef wel niet te zeggen, dat ik van de moderne theorie, die in den misdadiger slechts een mensch ziet met antisociale neiging, absoluut afkeerig ben. Verzwakking van het bewustzijn bij de menschen, dat hun daden gevolg zijn van

(van Basten Batenburg e. a.)

hun wil, acht ik een groot gevaar voor Staat en maatschappij.

Het ontwerp zelf nu laat de schuld- en daarmede de vergeldingsgedachte wel intact, maar bij mij blijft de vrees bestaan, dat zijn toepassing wel eens het ongewenschte gevolg kon hebben, dat de straf langzamerhand haar karakter van te zijn een leed op schuld en verantwoordelijkheid gegrond, ging verliezen. In dit verband wijs ik er op, dat de voorwaardelijke strafopschorting volgens het ontwerp kan worden verleend zelfs aan hem, die tot *één jaar* gevangenisstraf wordt veroordeeld; dat zij kan worden verleend aan recidivisten; voorts, dat zij zonder eenige bijzondere voorwaarde kan worden toegevoegd en gehandhaafd kan worden, niettegenstaande de voorwaardelijk veroordeelde zich gedurende zijn proeftijd misdraagt.

De rechter heeft de grootste vrijheid voor de toepassing. Als hij mistast kan bijv. een slecht individu, die een ernstig feit pleegde, buiten de gevangenis blijven, een veroordeelde die weer viel, al was het door eigen schuld, vrij blijven rondloopen.

Dergelijke gevolgen komen mij hoogst ongewenscht voor. Ik zeg niet dat zij zich zullen voordoen en verwacht dit zelfs niet. Maar ik zou liever hebben gezien, dat het ontwerp zich voor wat betreft de toelaatbaarheid der toepassing, had beperkt, zoodat ernstige vergissingen bij voorbaat waren voorkomen. Willen wij het goede niet missen, dan moeten wij nu de kans op de mogelijkheid van zulke vergissingen op den koop toe nemen, terwijl die kans ons bespaard had kunnen blijven, wanneer de Minister weerstand had geboden aan den aandrang tot uitbreiding der rechterlijke vrijheid.

Bij de toepassing van het nieuwe instituut hangt alles af van het subjectief inzicht van den rechter.

Ik hoop dat die toepassing nimmer het gevolg zal hebben, dat de groote massa gaat zeggen: „men straft niet meer" en dat noch het bewustzijn van verantwoordelijkheid voor eigen daad noch de preventieve werking der Strafwet daardoor schade zal leiden. Het vertrouwen in het beleid van den rechter moge daarvoor een beproefde waarborg zijn, maar die waarborg had ik voor mij gaarne door minder ver gaande bepalingen versterkt gezien, vooral ook om deze reden, dat de voorwaardelijke veroordeeling den rechter op een gebied brengt, waarop zelfs de beste zich kan vergissen.

Ten slotte nog een opmerking omtrent de uitvoering dezer wet. De motieven voor de voorwaardelijke strafopschorting zijn in de laatste jaren gewijzigd. Wilde men haar vroeger om het kwaad van korte vrijheidsstraffen te beperken, thans wordt het instituut gewenscht vooral om te kunnen reclasseeren. Daardoor heeft de zaak ook een financieelen kant gekregen, die wel eens van meer beteekenis zal kunnen worden dan men nu meent. De kosten der reclasseering immers zullen door den Staat moeten worden betaald, hetzij staatsambtenaren, hetzij particuliere vereenigingen zich met dit werk belasten. Volgens art. 14*d* van het wetsontwerp is de rechter ook hier geheel vrij den veroordeelde te stellen onder de bescherming òf van een particuliere vereeniging of van een bijzonder staatsambtenaar. In welke richting deze reclasseering zal gaan, in die der staats- of particuliere patronage, zal naar mijn meening vooral afhangen van den algemeenen maatregel van bestuur tot regeling van bedoelden bijstand en wèl van de wijze waarop aan de particuliere vereenigingen de daarvoor noodige gelden zullen worden toegestaan.

Ik hoop dat de Minister bij het vaststellen der voorschriften er rekening mee zal blijven houden dat particuliere bemoeiing in deze materie in beginsel de voorkeur verdient boven staatsbemoeiing. De Staat verstaat nu eenmaal niet de kunst om zuinig te werken; ook niet op het terrein der philanthropie. Op dien grond reeds is het subsidie-stelsel te prefereeren boven directe staatsbemoeiing. En dit argument klemt in dezen tijd in het bijzonder, omdat het nu zeer zeker zaak is met de financiën van den Staat zuinig te zijn! Daarom beveel ik dit punt in de bijzondere overweging van den Minister aan.

De heer **Bavinck:** Indien ik niet vreesde van den tijd en het geduld dezer Kamer misbruik te maken, dan zou ik er lust toe gevoelen om aan de heerlijke en goddelijke idee van de

(Bavinck.)

vergelding een breedvoerige beschouwing te wijden; maar uit deferentie voor de Kamer zie ik hiervan af en zal mij in het eerste deel van mijn rede bepalen tot het maken van enkele principiëele opmerkingen.

De idee der vergelding, die de straf, de Strafwet en het strafrecht beheerscht, staat niet op zich zelf, maar zij is een van die talrijke begrippen, welke in ons menschelijk bewustzijn vertolking trachten te geven aan die wondere wereld van verschijnselen, die wij onder den naam van zedelijke wereldorde samenvatten. Van die zedelijke wereldorde weet men dat Kant heeft gezegd, dat hij daarvoor evenveel bewondering en ontzag gevoelde als voor de majesteit van het firmament. Het is die zedelijke wereldorde die door ons allen, en inzonderheid door de Overheid, gehandhaafd en geëerbiedigd moet worden. De idee van de vergelding staat nu aan de eene zijde in verband met het begrip van schuld, van verantwoordelijkheid, van toerekenbaarheid, van zedelijke vrijheid, van persoonlijkheid, en aan de andere zijde reikt zij de hand aan schuldgevoel, berouw, spijt, wroeging, oordeel en straf.

Daarom is het onmogelijk de idee van de vergelding in de moraal of in het strafrecht te laten varen, zonder ook aan de andere ideeën die de zedelijke wereldorde uitmaken een onherstelbare schade te berokkenen. Maar die vergelding moet dan worden verstaan. Zij is iets anders dan weerwraak of wraakzucht en valt ook niet samen met het jus talionis in engeren zin. Wel is het oog om oog, tand om tand opgenomen in de Mozaïsche wetgeving, maar het is niet waar, dat dit beginsel die strafwetgeving beheerschen zou. Integendeel, het neemt er een ondergeschikte plaats in. Dit komt te duidelijker aan het licht, wanneer men de Mozaïsche wetgeving vergelijkt met den Codex Hammurabi die in 1901 werd ontdekt en uit de 21ste eeuw voor Christus dateert, waarin dit jus talionis een veel breedere plaats inneemt. Prof. Böhl in Groningen heeft dit nog onlangs klaar en duidelijk in het licht gesteld in een interessant artikel in de Mei-aflevering van het tijdschrift *Stemmen des Tijds*. Wanneer men de vergeldingsidee van het jus talionis onderscheidt en ook principiëel afscheidt van weerwraak en wraakzucht, dan ligt daarin niet anders opgesloten dan dat er evenredigheid moet zijn tusschen de daad en hetgeen de rechter bepaalt. Nu kan dit gelden in bonam partem en in malam partem. In bonam partem heet het: loon naar werken. Nu is het opmerkelijk dat tegen de toepassing in bonam partem geen enkel menschenkind bezwaar heeft en ieder het beginsel huldigt dat hij gaarne loon naar werken ontvangt. Zoodra dat zelfde beginsel echter in malam partem wordt toegepast als straf naar schuld, is er te allen tijde tegen dat beginsel verzet aangeteekend en dat is vooral in de laatste eeuwen ontzaglijk toegenomen. De idee der vergelding houdt echter alleen in evenredigheid tusschen schuld en straf en sluit dus volstrekt niet uit, maar eischt, dat de mate van de schuld en dus ook de mate van de straf bepaald wordt door niet alleen te letten op de daad, maar ook op den dader. Dit is geen modern beginsel, maar dit is te allen tijde gehuldigd in de Christelijke maatschappij. Ik zal over de Mozaïsche en andere wetgevingen niet spreken, maar ik herinner alleen aan de voorbede van Christus aan het Kruis die voor zijn vijanden vergeving vroeg omdat zij niet wisten wat zij deden. Dit ééne woord bewijst dat reeds veel eerder dan in deze eeuw bij het bepalen van de schuld niet alleen met de daad, maar ook met den dader rekening is gehouden. En zoo is te allen tijde door de theologen van Christelijke belijdenis geschied. In de Tweede Kamer heeft de heer baron van Wijnbergen een citaat aangehaald van Thomas van Aquino. Ik meen dat dit citaat niet juist is, want de quaestie van voorwaardelijke veroordeeling bestond toen nog niet. Maar wel kan men scholastische, Roomsche, Luthersche en Gereformeerde theologen aanhalen om in het licht te stellen dat de mate der schuld en der straf in verband met de daad en den dader moet worden vastgesteld. Thomas van Aquino heeft in zijn Summa theologiae, II 2 qu. 157. gezegd dat de justitie met de clementie moet worden verbonden, omdat anders de rechter gevaar loopt een prooi te worden van zijn hartstocht, partijdigheid, enz.

Door Calvijn — want ik haal van iedere groep slechts een enkel voorbeeld aan — wordt hetzelfde betoogd, waar hij zegt: De clementia moet verbonden worden met de justitia, want die clementia is te allen tijde genoemd de beste eigenschap van de vorsten, en overeenkomstig een tekst uit Spreuken 20, dien hij dan aanhaalt, zegt hij dat die clementia inderdaad is de beste bewaarster en de zuiverste raadgeefster van den Koninklijke troon (Inst. IV 20, 10).

Hetzelfde wordt nog schooner gezegd door een Luthersch theoloog, met name Gerhard, die in zijn uitgebreide dogmatiek, naar de gewoonte van die dagen, ook heeft opgenomen een breedvoerig tractaat: De magistratu politico, en daar verklaart dat de rechter niet alleen rekening heeft te houden met de wet en met de daad die door den overtreder is gepleegd, maar wel terdege ook met de circumstantiae personarum et delictorum. Men moet rekening houden met het geslacht, den leeftijd, de afkomst, enz. Daarom acht hij het onbillijk om iemand die altijd een onberispelijk leven heeft geleid, maar die door toevallige omstandigheden met verkeerd gezelschap in aanraking is gekomen en zich aan een verkeerde daad heeft schuldig gemaakt, te behandelen en te straffen als ware hij een gewoon misdadiger. En dan volgt deze prachtige uitspraak: Dus moet deze regel worden gevolgd, dat wanneer de wet het niet verbiedt doordat zij een bepaalde straf op deze misdaad heeft vastgesteld, wanneer de overtreder er door tot verbetering kan worden gebracht, wanneer de societas er geen gevaar of schade door lijdt en de menschen door het voorbeeld van die straf niet ten kwade geleid worden, dat de rechter vrij is, om eene sententia clementior over zulk een veroordeelde uit te spreken (Tenenda est igitur haec regula: quando lex admittit epieikeian et reus emendari sine duriori poena potest, nec periculum aut damnum patitur humana societas, nec ejus redduntur exemplo deteriores, tunc magistratus clementiori sententia adversus reum uti potest) (Loci Theol. XXIV n. 309).

Dat is, naar het mij voorkomt, de Christelijke opvatting van de idee der vergelding. Of deze opvatting klopt met die welke in de zoogenaamde classieke school heeft geheerscht, staat aan mij, althans op dit oogenblik, niet ter beoordeeling, maar dat doet er op zichzelf ook niet toe: dit is het beginsel van de idee der vergelding in de Christelijke maatschappij. Daaruit trek ik voor het eerste deel van mijn rede deze belangrijke conclusie, dat de idee der vergelding hoegenaamd niet ingaat tegen eenige theorie van den nieuwen tijd, indien zulk een theorie het beginsel maar onaangetast laat bestaan.

Het verheugt mij hier iemand te kunnen aanhalen, die op dit terrein gezag bezit, iemand die bij het orthodoxe gezelschap, dat ik daareven heb ten tooneele gevoerd, wel in zekeren zin vormt een vreemde eend in de bijt, maar die een man is van naam en beteekenis, nl. mr. J. A. Levy, in zijn werk over het indeterminisme, uitgekomen in 1901. In dat werk lees ik op bladz. 192 in hoofdzaak dat het groote beginsel van de vergelding niet één rechtmatige behoefte aan hervorming in den tegenwoordigen tijd uitsluit, niet het rekenen met des daders verleden en omgeving, niet den eisch van humaniteit in de rechtspleging, niet den plicht tot verbetering van den misdadiger, niet het adapteeren der straf aan des daders persoon, niet de erkenning van de medeschuld der maatschappij, niet eindelijk ook om de maatschappij te vrijwaren tegen gevaren van ontoerekenbaren. En dan volgen letterlijk deze woorden:

> „Niet ééne uiting van den hervormingsdrang wordt door het vergeldingsbeginsel gehuldigd, maar onverzoenlijk is de strijd, die dat beginsel aanbindt tegen iedere poging om te belagen of weg te vagen den grondslag zelf van het strafrecht: toerekenbare schuld."

Dit wordt nu door mr. Levy wel in wat strenge termen gezegd, maar in hoofdzaak verklaar ik met deze woorden mijn volle instemming.

Wanneer ik nu in een tweede deel er toe overga het aanhangige wetsontwerp aan deze in het kort geponeerde stellingen van de Christelijke vergeldingstheorie te toetsen,

(Bavinck.)

spijt het mij dat ik in weerwil van het goede in dit wetsontwerp daaraan mijn stem niet kan geven.

In de eerste plaats wijs ik in het voorbijgaan op den naam van het wetsontwerp. Er zijn tal van pogingen in het werk gesteld om voor dit instituut een goeden naam te vinden. De Minister heeft het ook in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer beproefd, maar is tot de slotsom gekomen dat het onmogelijk is en heeft het opgegeven. Dit neemt niet weg, dat het kind een naam moet hebben. De Minister heeft dan ook in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van deze Kamer telkens weer gesproken van voorwaardelijke veroordeeling en ongetwijfeld zal het instituut, wanneer dit wetsontwerp wet wordt, inderdaad zoo worden genoemd. Nu is het waar, dat in vele gevallen geldt: als het kind maar een naam heeft, maar dit is toch ook maar in betrekkelijken zin het geval. Ik keur ten zeerste af de gewoonte van ouders om bij de geboorte van een kind met betrekking tot den naam niet met voorzichtigheid en wijsheid te werk te gaan: het komt meermalen voor dat op onverstandige wijze aan het kind een naam wordt gegeven, waaronder het op lateren leeftijd veel te lijden heeft. Een goede naam, dat geldt hier ook, is beter dan goede olie, en wanneer nu voor dit wetsontwerp geen goede naam gevonden wordt komt dit hierdoor, dat de zaak niet duidelijk en klaar onder één begrip kan worden saamgevat.

Ziedaar dan ook het bezwaar, dat ik vooral tegen dit wetsontwerp heb. De onmogelijkheid om een geschikten naam te vinden wijst er op, dat aan dit wetsontwerp de eenheid ontbreekt, dat het niet opgebouwd is uit één enkele eenvoudige gedachte. Het wetsontwerp hinkt op twee gedachten: het is kreupel als Mephiboseth in het Oude Testament aan beide kanten, en daarom slaat het of naar de eene of naar de andere zijde over. Immers dit wetsontwerp bevat twee bestanddeelen; de Minister zegt wel op bladz. 3 van de Memorie van Antwoord dat dit zoo is, maar dat hij die twee bestanddeelen beschouwd wil hebben als een onverbreekbaar geheel, maar ik zou mij daarmede alleen kunnen vereenigen als die twee bestanddeelen werkelijk tot één geheel verbonden konden worden, doch het komt mij voor dat dit onmogelijk is.

Want wat is het geval? Het eene is dit, dat een straf wordt uitgesproken om de daad, en het tweede is dat die straf nu om zekere redenen niet wordt toegepast, doordat rekening wordt gehouden met den dader, en daarom een andere straf of geen straf, een proeftijd, wordt opgelegd. Dit wil zeggen dat het eerste bestanddeel nog is een strafbepaling niet naar de Christelijke, maar naar de vermeende, of althans dikwijls zoo voorgestelde classieke theorie, waarbij alleen gerekend wordt met de daad en gezegd wordt: die daad is die straf waard.

Daarentegen let men in den tegenwoordigen tijd meer op den dader en gaat met hem rekening houden bij het bepalen van schuld en straf zoodat gezegd wordt: er is wel een daad, die zulk een straf heeft verdiend, maar de dader is b.v. zoo ongunstig opgevoed, is in een verkeerd gezelschap geraakt, enz., wij zullen hem dus niet straffen naar zijn daad, maar hem een andere straf of geen straf opleggen. Dit is een poging om met elkander te vereenigen de oude classieke theorie en de nieuwere, welke daarbij echter zoo tegen elkander botsen, dat er geen harmonie en eenheid uit te voorschijn komt.

Hierin ligt een groot bezwaar. Wanneer inderdaad in dit wetsontwerp die twee bestanddeelen naast elkander zijn gesteld, dan breekt men bij de schuld- en strafbepaling de eenheid en de organische beschouwing van de persoonlijkheid en rukt men twee elementen die bijeenbehooren uit elkander en zet ze onverzoend naast elkander.

Want de Christelijke theorie eischt, zeer zeker, dat men let op de daad, maar op de daad in verband met den dader, en omgekeerd op den dader, maar in verband met de daad, beide in samenhang met elkaar, in organischen zin. Maar men moet niet eerst de daad beoordeelen en daarop een straf bepalen, en daarna den dader nemen en overeenkomstig zijn belang een proeftijd vaststellen.

Een ander dualisme in het wetsontwerp is hierin gelegen, dat het een poging doet om het Belgische en het Engelsche stelsel te vereenigen. Er zijn nog andere verschillen tusschen beide stelsels, maar ik bepaal mij tot dit eene groote onderscheid. De Belgische rechter zegt: ik ben best in staat de overtreding op dit oogenblik te beoordeelen en de straf vast te stellen, maar om deze of gene redenen pas ik die straf thans niet toe en bepaal een zekeren tijd, waarin de veroordeelde zich aan geen andere misdaad mag schuldig maken. De veroordeeling wordt dus terstond uitgesproken en de straf ook terstond bepaald, maar daarna opgeschort. Dat is iets gansch anders dan de idee, die aan het Engelsche systeem ten grondslag ligt, want de Engelsche rechter zegt in zoo'n geval: ik kan thans in dit gecompliceerde geval nog geen oordeel uitspreken; de daad eischt misschien wel in het afgetrokkene die en die straf, maar het is die en die persoon die de daad heeft bedreven; ik ben inderdaad niet in staat dien persoon thans te beoordeelen, ik wil dus voorzichtig zijn en stel de bepaling van de straf uit tot het einde van den proeftijd. Dan wordt zoo'n persoon aan een ander toevertrouwd onder wiens hoede hij komt te staan, en zoo krijgt de rechter de gelegenheid het gebrek aan kennis als het ware aan te vullen en daarna een oordeel te vellen, dat inderdaad op de feiten, dat is op de daad en den dader in verband met elkaar is gegrond.

Ik behoef niet te zeggen, dat ik aan dit Engelsche stelsel verreweg de voorkeur geef, maar het gaat m.i. niet aan, dat de rechter op hetzelfde oogenblik verklaart: ik kan u best beoordeelen; gij hebt die daad gedaan en daarop staat die straf, en te gelijker tijd aan den anderen kant zegt, zooals de Minister toch eigenlijk in zijn ontwerp het voorstelt: ik kan u thans niet beoordeelen, maar moet eerst zien hoe gij u gedurende zekeren tijd zult gedragen en of gij aan bepaalde algemeene en bijzondere voorwaarden zult voldoen. Ook dit is een antinomie, een combinatie van twee bestanddeelen, die het wetsontwerp weer op twee gedachten hinken doet.

Daar komt bij dat die twee elementen, die twee straffen, de eene die uitgesproken en opgelegd, maar dan opgeschort wordt, en de andere van den proeftijd met de algemeene en bijzondere voorwaarden, aanleiding geven tot deze eenvoudige vraag: welke is nu de eigenlijke straf die in dit geval door den dader in verband met zijn daad is verdiend? Zijn het allebei straffen? Men kan wel zeggen: neen, want de eerste straf is wel uitgesproken, maar wordt opgeschort en wordt dus niet gedragen, maar het blijft toch een straf. Niet de veroordeeling op zichzelf — gelukkig dat de Minister dat ook in zijn Memorie van Antwoord erkent — is een straf, want er is onderscheid tusschen culpa = obligatio ad poenam, en de poena, die later volgt. Hierin ben ik het met den Minister volkomen eens, maar er blijven toch moeilijkheden bij de vraag: wat moeten wij van die twee straffen denken? Zijn het beide straffen? Zoo ja, is het dan toch niet onbillijk, dat iemand dubbel gestraft wordt? Vandaar dat sommigen gezegd hebben: die eerste straf die opgeschort wordt, mag niet als straf worden beschouwd; die geldt niet als zoodanig. Maar ..... dan mag zij ook niet worden uitgesproken. Aan den anderen kant, is de proeftijd inderdaad een straf en niet een onder-toezicht-stelling in het algemeen, dan komt het mij voor, dat de eerste straf die vastgesteld werd, al werd zij terstond ook opgeschort, niet als straf kan gelden. Het gaat niet aan, dat iemand, die een bepaalde daad heeft gedaan, daarvoor dubbel wordt gestraft, in de eerste plaats in een vonnis, dat veroordeelt tot straf, die wordt opgeschort, maar eventueel later toch nog gedragen kan worden, en dan ook nog eens met een andere straf, bestaande in een proeftijd met sommige voorwaarden. Dat is in strijd met den eisch der gerechtigheid. De eisch der justitie is, dat een straf wordt opgelegd in verband met daad en dader, maar niet een combinatie van twee straffen, waarvan de eene naar de daad, de andere naar den dader wordt bepaald.

Ik kan ditzelfde nog eenigszins anders betoogen door de vraag aldus te stellen: welke straf is nu eigenlijk verdiend? Wanneer ik de Memorie van Antwoord van den Minister aan deze Kamer lees, dan zie ik, dat de Minister met de

36ste VERGADERING. — 10 JUNI 1915.

32. Vaststelling nadere strafrechtelijke voorz. betr. voorw. strafopschorting, de bet. v. geldb. en de voorw. invrijheidst.

(Bavinck.)

beantwoording van deze vraag inderdaad in moeilijkheid verkeert. Want men ontvangt onwillekeurig den indruk, dat de eerste straf, schoon uitgesproken, toch eigenlijk *niet*, en dat alleen de andere, tweede straf (proeftijd enz.) is verdiend (Memorie van Antwoord bladz. 3: in het geval van zulk eene voorwaardelijke veroordeeling is alleen die andere straf verdiend. Vergelijk ook bladz. 4, 4de al., en bladz. 5). Maar indien de eerste straf naar de overtuiging van den Minister dus eigenlijk niet verdiend is, dan mag ze ook niet uitgesproken worden, ook niet al wordt ze daarna terstond opgeschort.

Maar dan komt daarbij vanzelf de vraag aan de orde, waarom heeft de Minister deze eerste straf, die niet verdiend is, nu ook maar niet geheel laten vervallen, waarom heeft hij zich niet tevredengesteld met de tweede straf, die in het geval, waarin iemand voor voorwaardelijke veroordeeling in aanmerking komt, alleen is verdiend?

Ik heb lang gezocht om daarop een bevredigend antwoord te vinden en ik meende dat te vinden in de rede van den Minister in de Tweede Kamer, bladz. 912. Daar zegt de Minister — ik citeer het volgende niet letterlijk, maar toch zakelijk juist —: ik kan die eerste straf niet missen, want daardoor kan ik zoo'n goeden druk oefenen op het wilsleven van den overtreder en hem sturen in de goede richting. Daaruit leid ik af, dat de Minister toegeeft, dat de eerste straf niet is verdiend, maar dat hij haar noodig acht voor de opvoeding en haar daarom wil zien uitgesproken. Ik geloof niet dat dit met het recht, met de justitia in overeenstemming is. Ik heb er nog een ander bezwaar tegen van paedagogischen aard. Waarop komt dit toch feitelijk neer? Dat de eerste straf door den rechter wordt uitgesproken, eenvoudig omdat zij de zwarte man moet zijn, die den overtreder, die nog wel naar rechts of links dreigt af te wijken, in het rechte spoor moet houden. Nu meen ik, dat de justitia hiertoe haar diensten niet mag leenen. De Minister geeft echter nog een ander antwoord op bovengestelde vraag, en dat is in de Memorie van Antwoord aan deze Kamer te vinden: het komt hierop neer: die eerste straf, welke is uitgesproken, maar opgeschort wordt, is wel verdiend, maar er is geen noodzakelijkheid, dat zij gedragen wordt (bladz. 1—4, 4de al., 5, 4de al.). Het is bekend aan hen die de Memorie van Antwoord aandachtig hebben gelezen, dat de Minister inderdaad de noodzakelijkheidstheorie is toegedaan. En Zijn Excellentie erkent daarvan op twee plaatsen in de Memorie van Antwoord, bladz. 1 en bladz. 5, 4de al., dat die noodzakelijkheidstheorie verwant is aan, analogie vertoont met het opportuniteitsbeginsel. Ik geloof inderdaad, dat dit het geval is. Nu stem ik volkomen toe, dat ook wanneer men een beginsel op welk gebied ook, zuiver tracht te houden, het desniettemin in de practijk noodig is met de omstandigheden rekening te houden, dus min of meer met de opportuniteit bij de uitvoering rekenen moet. Maar dit toegevende, meen ik toch daarbij te moeten opmerken, dat het beginsel toch niet geheel en al aan de opportuniteit mag worden ten offer gebracht. En dat is m. i. hier wel het geval. Want wanneer de eerste straf al dan niet verdiend is, en in elk geval haar toepassing niet noodzakelijk wordt geacht, dan dan geloof ik, dat dit te ver gaat, en dat feitelijk de geheele bepaling van de mate van schuld en van straf afhankelijk wordt gemaakt van de omstandigheden in de maatschappij, van het belang van den overtreder en van het staatsbelang.

Ik heb om al deze redenen, die meer van principiëelen aard zijn, groot bezwaar tegen dit wetsontwerp, en zal op de practische bezwaren die door de vorige sprekers in het midden zijn gebracht niet verder ingaan, zij liggen minder op mijn terrein; doch de overwegingen die ik zooeven kortelijks in het midden heb gebracht zijn van dien aard, dat ik vooralsnog geen vrijheid kan vinden om aan dit wetsontwerp mijn stem te geven.

Doch hierbij kom ik nu tot het laatste, kortste en voor den Minister meest aangename deel van hetgeen ik te zeggen heb. De Minister en waarschijnlijk ook de Kamerleden zullen wel zeggen, dat er een kolossale afstand is tusschen den Minister en mij en dat er in dit opzicht geen toenadering en geen verzoening mogelijk is. Dit is tot op zekere hoogte juist, maar ik heb toch nog mijn laatste woord niet gesproken. Ik wil niet alleen, vooral lettende op den persoon van dezen Minister, maar ik mag ook niet eindigen zooals ik tot dusverre heb gesproken. Er zit nl. in dit wetsontwerp een machtig mooie gedachte en een verbazend schoon element. Dit wensch ik nog even in het licht te stellen. Dat mooie element in het ontwerp komt, kort gezegd, voor mij neer op de individualiseering van den overtreder en de specialiseering van de schuld en de straf. Wanneer ik het goede in dit wetsontwerp alzoo formuleer, dan wordt men daardoor terstond herinnerd aan verwante verschijnselen op andere terreinen dan alleen op dat van de criminaliteit. Ik haal twee voorbeelden aan. Het eene voorbeeld ontleen ik aan de psychologie. Boven heb ik getracht uiteen te zetten, dat de Christelijke theorie niet uitsluit, maar insluit en eischt de bepaling van de mate van schuld en straf naar daad en dader, in verband met elkander, en dat de individualiteit daarin principiëel is erkend. Dit neemt echter niet weg, dat in de vroegere beschouwingen toch meer met het geheel dan met de individualiteit werd rekening gehouden. Precies zoo was het in de psychologie.

Er was een algemeen psychologie, en van een bijzondere was geen sprake. In de algemeene psychologie werd een hoofdstuk gewijd aan de vier temperamenten, maar daar ging de heele leer van het individu in op. Men behandelde alleen de ziel van den mensch in doorsnede. Daarin is een groote verandering gekomen in de 18de eeuw. De individualistische 18de eeuw heeft deze goede vrucht gedragen, dat in de 19de en 20ste eeuw onze oogen meer dan vroeger voor den rijkdom en de verscheidenheid van de menschelijke natuur in de bijzondere menschen, klassen en groepen zijn opengegaan. Op allerlei gebied en ook op dat der criminologie. Vandaar dat de rechters, wetgevers en criminalisten tot ons komen en zeggen: beschouw den mensch concreet, let op zijn omstandigheden, let op de daad maar vooral ook op den dader. Ik ben het met deze richting, mits zij voor eenzijdigheid zich wacht, van harte eens en ik erken het goede element, dat daaraan ontleend is en in dit wetsontwerp is opgenomen.

Een ander voorbeeld ontleen ik aan het prachtige werk van den Roomschen geleerde dr. van Ginneken over de Nederlandsche taal. Vroeger had men alleen de eene Ned. taal en de algemeene, altijd geldende grammaticale regelen, thans zijn de oogen opengegaan voor den rijkdom van de Nederlandsche taal in ons vaderland, in Vlaanderen, Zuid-Afrika en Amerika, in alle standen, rangen, beroepen en bedrijven, de Nederlandsche taal bij „boeren, burgers en buitenlui". De criminalisten zijn ook deze richting opgegaan ter verdediging van de specialisatie van de straf en de individualisatie van den overtreder. Nu kan men op het gebied van de individualisatie ook weder te ver gaan en naar een ander uiterste overslaan. Maar dit is volstrekt niet noodzakelijk. Prof. Heymans in Groningen bijv., de beroemde beoefenaar van de speciale psychologie in ons vaderland, is te veel psychisch monist en dr. van Ginneken te goed Roomsch om aan dergelijke nominalisme voet te geven. Men moet het algemeene en het bijzondere met elkander verbinden. Wanneer nu in het wetsontwerp een poging wordt gedaan, om de overtreders te specialiseeren, dan juich ik den Minister toe en dan spijt het mij dat ik niet met hem kan medegaan om de bezwaren, die ik boven ontwikkeld heb. Maar aan het einde van mijn rede richt ik deze bescheiden vraag tot den Minister: had het goede in dit wetsontwerp niet langs anderen, beteren en eenvoudiger weg verkregen kunnen worden zonder heel het instituut van de voorwaardelijke veroordeeling, door in art. 9 van het Strafwetboek ook nog andere straffen op te nemen? Of had de Minister, indien hij daartegen bezwaar had, niet eenige weinige artikelen na art. 14 kunnen opnemen, bepalende dat in sommige gevallen naast de straffen van art. 9 andere straffen kunnen worden opgelegd, berisping, proeftijd, algemeene en bijzondere voorwaarden enz.? Wanneer de beide geachte afgevaardigden de heeren Lucasse en van Basten Batenburg

(Bavinck e. a.)

zeggen, dat daar in de practijk moeilijkheden van zijn te wachten, geloof ik dat dit waar is, maar wij staan voor den eisch van den tegenwoordigen tijd, dat aan den rechter bij de bepaling der mate van schuld en straf veel grooter speelruimte moet toegekend worden dan vroeger.

Ondanks de bezwaren en gevaren die er ongetwijfeld aan deze individualiseering van schuld en straf verbonden zijn, zou ik toch aan het opnemen van dit beginsel in het Strafwetboek gaarne mijn stem geven, indien dit maar geheel werd losgemaakt van het ongelukkig instituut der voorwaardelijke veroordeeling. Wijl dit instituut echter het karakter van dit wetsontwerp bepaalt, kan ik tot geen andere conclusie komen, dan dat ik er de voorwaardelijke veroordeeling op toepassen moet.

De heer **Verheyen**: Mijnheer de Voorzitter! Slechts eenige minuten zal ik de Kamer vermoeien met hetgeen ik in het midden heb te brengen. Na de zeer hooge redevoeringen die vooraf zijn gegaan, zal ik van den Olympus afdalen tot het gewone practische leven en de ondervinding die ik daarbij heb opgedaan.

Wanneer ik dit korte woord voer, is het niet om een strijd aan te binden met de geleerde bestrijders van dit ontwerp, omdat — ik wil het gaarne bekennen — ik van al die oude rechten en wetten betrekkelijk weinig afweet en zeker niet in kampstrijd zou kunnen treden met den heer van den Berg die op dit punt zeker een haantje-de-voorste is. Wanneer ik het woord vraag, dan is het omdat ik mij verklaar vóór dit wetsontwerp, en waar nu de meesten van de voorgaande sprekers het wetsontwerp hebben bestreden, acht ik het mijn plicht rondborstig te zeggen waarom ik er voor ben, al ben ik niet gewapend met zulk een geleerd materiaal als de geachte vorige sprekers.

In de practijk van mijn leven heb ik wel eens den wensch geuit, dat het te betreuren was dat wij dit instituut niet hadden. Ik heb het toen niet onmiddellijk getoetst aan de oude leer, maar het was meer een behoefte, omdat het geval zich kan voordoen dat het inderdaad onaangenaam is en onrechtvaardig om iemand te straffen en men wel moet, omdat de wet geen deur openlaat. Daarom vond ik het idee op zichzelf altijd sympathiek. Bij de bestudeering der materie echter is later de vraag op den voorgrond getreden, of inderdaad dit instituut, in welken vorm dan ook gegoten, te veel zou primeeren en een gevaar zou opleveren voor de bij ons geldende strafrechtsleer, met andere woorden, of door de invoering van dit instituut inderdaad een aanranding der zoogenaamde vergeldingsleer zou worden gepleegd. Ware dit het geval, ik zou mijn stem aan het ontwerp niet kunnen geven. Ik beschouw de moderne theorie als iets dat zeer gevaarlijk is voor de rechtsorde en voor de menschheid in het algemeen. Zij verlaagt den mensch tot een willoos instrument van zijn hartstochten en bij slot van rekening wordt hij vervormd tot een ontoerekenbaar soort aap. Maar eerlijk gezegd: ik zie het er niet in. Wanneer men aanneemt dat iemand gestraft moet worden, sluit dit volstrekt niet uit de mogelijkheid, ik zou haast zeggen den plicht om toezicht te houden op een beklaagde, een gestrafte, en de middelen aan te wenden die vooral de moderne ontwikkeling van de liefdadigheid, in het algemeen het meer intreden in de opvoeding van den mensch aan de hand doen, om te trachten den patiënt te verbeteren.

Dit is volstrekt niet in strijd met de classieke leer. Het kan daarmede samengaan; de vergeldingstheorie en het tevens van de gelegenheid gebruik maken om iemand te verbeteren, sluiten elkander niet uit, doch loopen parallel. Die twee gedachten komen niet met elkander in botsing en kunnen naast elkander in vrede blijven bestaan.

Bij de toepassing zij men echter voorzichtig, te veel verwachting kan schaden en teleurstelling wekken: zoo herinner ik mij, dat wij eenige jaren geleden een reis gemaakt hebben naar Friesland en als een van de merkwaardigheden de gevangenis te Leeuwarden voor veroordeelden op langen termijn in oogenschouw hebben genomen. Toen heb ik daar ontmoet een ouden kennis, die een jaar of tien geleden een moord had begaan, maar die nu op het punt was de localiteit te verlaten en reeds eenige vrijheid genoot ten einde het vliegen in de vrije wereld weder aan te leeren: hij mocht met de brandspuit werken enz.; men koesterde de beste verwachtingen dat hij in de maatschappij een fatsoenlijke plaats zou kunnen innemen, hij had een mooie uitgaanskas en werd in de streek waarheen hij ging met open armen ontvangen. Maar ziet, tot mijn verbazing kwam de man na zeer korten tijd, voordat hij zijn uitgaanskas had kunnen opmaken, wegens een zeer zwaar gequalificeerde diefstal voor den rechter en werd weer voor een jaar of vijf opgezonden naar Leeuwarden. Dit is dus een bewijs, dat men hoogst voorzichtig moet zijn bij de beoordeeling van de sujetten, die nu eenmaal onderworpen moeten worden aan den toets van het rechterlijk oordeel.

(Verheijen.)

Of bij toepassing der bepalingen van dit ontwerp ook gezegd kan worden, dat straf opgelegd wordt, lijkt mij een petitio principii; m. i. toch is dit wel het geval, terwijl anderen er anders over denken; het is een appreciatie; naar het mij voorkomt, wordt hij gestraft, die, voor den rechter geroepen, voorwaardelijk wordt veroordeeld en onder toezicht gesteld, terwijl de straf steeds als een zwaard van Damocles hem boven het hoofd hangt. Ik vraag aan degenen die hierin geen straf zien, of zij zich wel rekenschap geven van de ellende, die een en ander met zich brengt voor een persoon, die nog niet door de wol geverfd is. Aan den Moor valt niet te schuren en daarvoor behoeven wij het dus niet te doen, maar er zijn tal van beklaagden, die inderdaad niet zoo zwart zijn en die niet zoo gestraft behoeven te worden, dat zij naderhand in de maatschappij moeten rondloopen met een smet, die niet kan worden weggenomen. En nu kan men uit zeker formalisme zeggen: dit is een offer, dat ik aan het formalisme moet brengen, maar men kan ook vragen of het niet beter is die menschen in de gelegenheid te stellen zonder smet later rond te loopen en ik geloof, dat dit wel het geval is.

Het beginsel, dat in deze wet is nedergelegd is als men het wil een soort berisping, een soort aanmaning, hetgeen in de Kinderwetten reeds nominatief is opgenomen onder den naam berisping, maar men zal mij toch moeten toegeven, dat de naam alleen het niet doet en dat wanneer het in den grond van de zaak inderdaad de kiem bij zich draagt van een straf, men het niet om formeele redenen behoeft te wraken. De heer Lucasse heeft gezegd: de vergelijking met de Kinderwetten gaat niet op, want daar heeft men te maken met het onderzoek naar de toerekenbaarheid van een kind, maar het blijft dan toch een straf die op het oogenblik gegeven kan worden, en dit is toch ook analoog aan een soort van berisping.

Wanneer ik een aanmerking zou hebben op het ontwerp dan zou het deze wezen, dat aan den rechter inderdaad een zeer groote discretionnaire macht wordt gegeven. Het bezwaar lijkt echter erger dan het is, want tot nu toe is die ook gegeven. Als men nagaat dat men bij de grootste misdrijven nog tot het minimum kan afdalen, dan is dat toch wel een bewijs, dat de rechter bevoegd is om met de omstandigheden en met den persoon rekening te houden. Bij misdrijven waartegen een maximum van twee, drie jaar bedreigd is kan men afdalen tot een minimum van 1 dag; waar men kan komen tot zware gevangenisstraffen kan men ook afdalen tot lichte boeten. Dat is een bewijs, dat de rechter nu al de vrije hand heeft en dat hij moet oordeelen zooals men het in het Fransch noemt „comme un bon juge".

Een zeker gevaar is er echter in zekeren zin in gelegen, en daarom meen ik, met sommige leden in de andere Kamer, die betreurden, dat de Minister had toegegeven tot verhooging van een half jaar tot een jaar, dat die marge wel wat groot is gemaakt. Dat zal voor mij echter geen reden zijn om tegen het ontwerp te stemmen.

Ik heb gemeend, vooral omdat tot nu toe de meeste sprekers zich verklaard hebben tegen de strekking van het ontwerp, met deze weinige woorden mijn stem voor dit ontwerp te moeten motiveeren.

De heer **van der Feltz**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch aan mijn eigenlijke rede een drietal opmerkingen vooraf te laten gaan.

In de eerste plaats deze, dat ik geen beschouwingen zal houden over de in het wetsontwerp voorgestelde bepalingen betreffende de betaling van geldboeten en die nopens de voorwaardelijke invrijheidstelling.

Blijkens ons Voorloopig Verslag toch heeft de bevordering van die betaling en de uitbreiding van die invrijheidstelling, zooals een en ander in dit wetsontwerp is geregeld, tot geen bedenkingen aanleiding gegeven. Ook bij mij bestaan die niet, zoodat ik een bespreking daarvan volkomen overbodig beschouw.

In de tweede plaats, dat ik het strafinstituut, dat het eigenlijk onderwerp van mijn rede zal uitmaken, in afwijking van ons Voorloopig Verslag, waarin het nu eens als voorwaardelijke strafopschorting, dan weer als voorwaardelijke veroordeeling wordt vermeld, laatstgenoemde benaming zal geven, omdat het mij voorkomt, dat deze voor bedoeld instituut in de toekomst de meest gangbare zal zijn.

In de derde plaats zal ik niet in beschouwingen treden omtrent de door den geachten afgevaardigde uit Zuidholland den heer van den Berg uitvoerig behandelde vraag, in hoever het strafinstituut der voorwaardelijke veroordeeling volgens den Katholieken godsdienst toelaatbaar is; omdat tegenover den door hem aangehaalden schrijver uit vervlogen tijden de namen van Katholieke mannen uit onzen tijd zijn te stellen, die blijkbaar niet ongevoelig zijn gebleken voor de evolutie van de strafrechtwetenschap, en wier oordeel daarom mijns inziens meer gewicht in de schaal legt dan dat van hem, wiens stem uit het grijs verleden tot ons komt.

Op het voetspoor van ons Voorloopig Verslag wensch ik thans mijn bespreking van het instituut van de voorwaardelijke veroordeeling aan te vangen met een woord van hulde aan de vroegere Ministers van Justitie mr. Cort van der Linden, mr. Loeff en mr. Regout, die door de indiening van hun wetsontwerpen den eersten stap hebben gezet op den langen weg, die er noodig is geweest om een wettelijke regeling van de voorwaardelijke veroordeeling zoover te brengen, dat de bespreking daarvan thans in deze Kamer aan de orde is kunnen worden gesteld. Voorts een woord van dank aan het tegenwoordig hoofd van het Departement van Justitie, niet alleen omdat Zijn Excellentie het wetsontwerp van zijn ambtsvoorganger heeft gehandhaafd en overgenomen, maar ook omdat hij door zijn zucht naar gemeen overleg, zooals die bij de schriftelijke behandeling van dit wetsontwerp in de Tweede Kamer aan den dag is getreden, het mogelijk heeft gemaakt, dat ik thans met eenig vertrouwen de verwachting mag uitspreken, dat ook in deze Kamer voor dit wetsontwerp een flinke meerderheid zal zijn te vinden. Wel is door een der sprekers in de Tweede Kamer bij de behandeling van dit wetsontwerp aldaar verwezen naar deze Kamer, en door hem het vermoeden uitgesproken, dat deze instelling hier meer verzet zou ontmoeten dan daar, maar zoolang ik zulks niet met eigen oogen aanschouw, weiger ik te gelooven, dat dat verzet hier van dien aard is, dat daardoor de totstandkoming van het instituut der voorwaardelijke veroordeeling in Nederland zou worden belet.

De denkbeelden, die aan de voorwaardelijke veroordeeling ten grondslag liggen, zijn zoowel hier als elders als vanzelf voortgevloeid uit de uit den drang der feiten ontstane ontwikkeling der strafrechtswetenschap en zijn dientengevolge over heel de beschaafde wereld doorgedrongen, in den laatsten tijd zelfs in Bulgarije en Japan, om van andere landen niet te spreken, zoodat wij op dit oogenblik een vrij zonderling figuur maken, nu wij dit instituut nog niet hebben.

Te meer valt dit op, omdat ons land, waar het betreft hervormingen op criminaliteitsgebied, gewoonlijk niet pleegt achteraan te komen. In zooverre is het wel vreemd, dat de invoering van de voorwaardelijke veroordeeling hier te lande betrekkelijk lang op zich heeft laten wachten. Wat hiervan de reden mag zijn, wensch ik thans niet tot een punt van onderzoek te maken. Liever wil ik er op wijzen, dat het zijn voordeel kan hebben, dat wij het tot dusverre nog niet hadden, in zooverre het nu in beter geregelden en minder oppervlakkigen vorm tot ons gekomen is dan het vroeger wellicht tot ons gekomen zou zijn. Maar al erken ik dit als een voordeel, dan brengt dit toch geen verandering in mijn gevoelen, dat thans met de invoering van dit instituut geen oogenblik langer behoort te worden gedraald.

Aanvankelijk bestond hier te lande tegen de voorwaardelijke veroordeeling een vrij groot verzet. In 1890 werd de vraag of invoering van de voorwaardelijke veroordeeling in den zin der Belgische wet van 31 Mei 1888 in Nederland wenschelijk is te achten, door de Nederlandsche Juristenvereeniging ontkennend beantwoord. Gaandeweg is dat verzet gebroken. In 1901 nam evengenoemde Juristenvereeniging een beslissing ten gunste van het instituut. In de jaren 1900 en 1904 werden door de Ministers mr. Cort van der Linden en mr. Loeff wetsontwerpen tot invoering van de voorwaardelijke veroordeeling bij de Staten-Generaal aanhangig gemaakt, terwijl in 1905 de Kinderwetten de opschorting van de tuchtschoolstraf invoerden voor kinderen en jeugdige personen beneden 18 jaar. Ten slotte volgde in 1912 het wetsontwerp van de hand van wijlen den Minister van Justitie mr. Regout, waaruit het thans in behandeling zijnd wetsontwerp tot regeling van de voorwaardelijke veroordeeling is voortgevloeid.

Ziehier, Mijnheer de Voorzitter, in het kort den weg aangegeven, waarlangs het nieuwe instituut zich langzamerhand op wetenschappelijk gebied heeft voortbewogen en zich daarbij in steeds meerdere mate in de belangstelling van onze juristen heeft mogen verheugen en zich van hun instemming verzekeren. Thans heeft het zich bij de Staten-Generaal aangemeld en zijn toelating in onze wetgeving verzocht, zoowel — dit stel ik op den voorgrond — in het belang der maatschappij als in het belang van het individu.

Het antwoord op de vraag of die toelating mogelijk is, hangt geheel af van de beantwoording van deze andere vraag of de grondslagen, waarop het instituut van de voorwaardelijke veroordeeling rust, passen in ons tegenwoordig strafstelsel.

Mijnheer de Voorzitter! Voor ik nu tot de behandeling van die vraag overga, wensch ik eerst een oogenblik stil te staan bij het systeem van het instituut der voorwaardelijke veroordeeling, zooals dit in dit wetsontwerp is uitgewerkt, en bij zijn bedoeling en strekking. Ten aanzien van zoodanige veroordeeling bestaan tot dusverre twee stelsels, namelijk het Belgisch-Fransche en het Engelsch-Amerikaansche stelsel. In het eerste stelsel wordt de vervolging van den dader tot het eind toe voortgezet, de berechting eveneens en wordt de straf uitgesproken. Alleen zij wordt onder bepaalde voorwaarden niet ten uitvoer gelegd. En zij kan nog worden ten uitvoer gelegd gedurende den proeftijd, terwijl, wanneer de veroordeelde dien proeftijd goed heeft doorstaan, de veroordeeling wordt beschouwd als niet te hebben plaats gevonden. Waar dus in wetten of wettelijke maatregelen aan de veroordeeling zelf tot een bepaalde straf andere rechtsgevolgen dan de uitgestelde straf zijn verbonden, treden die gevolgen ook, wanneer die last tot uitstel wordt gegeven, in, maar na het bevredigend einde van den proeftijd worden zij met de veroordeeling weder uitgewischt. In het Engelsch-Amerikaansche stelsel spreekt de rechter de straf niet uit, doch kan die nog opleggen gedurende een bij de wet bepaalden tijd.

Dit stelsel is met de beginselen onzer strafvordering in strijd, die vorderen, dat zoowel de beslissing over de schuld als die omtrent soort en mate van straf op grond van het ter terechtzitting verhandelde moeten worden gegeven. De voorkeur van den heer Bavinck voor dit stelsel heeft daarom weinig kans werkelijkheid te zullen worden.

Het stelsel van het ontwerp sluit zich, wat vervolging, berechting en veroordeeling aangaat, bij het Belgisch-Fransche stelsel aan, maar laat, zooals de Heer Minister in de Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer uitdrukkelijk zegt, de veroordeeling met al haar gevolgen — behoudens dan het-

(van der Feltz.)

geen uit de last tot strafopschorting voortvloeit — in wezen blijven, doch de gevolgen, aan het ondergaan van straf vastgeknoopt, blijven aan het feitelijk ondergaan van straf verknocht. Het ontwerp bevat mitsdien een eigen systeem, vermits het vrij is van de fictie, dat de straf na het verstrijken van den proeftijd zonder wangedrag, beschouwd wordt als niet te zijn geschied.

En wat is nu de bedoeling van het instituut? Ik meen die aldus te kunnen omschrijven: den rechter de bevoegdheid te geven om te gelasten, dat de opgelegde straf niet zal worden ten uitvoer gelegd, terwijl de delinquent zelf zich de strafkwijtschelding verwerft doordat hij gedurende een door den rechter vastgestelden proeftijd de door dezen opgelegde voorwaarden heeft nagekomen. De voorwaardelijke veroordeeling moet dienen om te voorzien in de gevallen, waarin een vervolging niet achterwege kan blijven, waarin, indien men de vervolging achterwege liet, te recht het rechtsgevoel van het volk zou worden geschokt, waarin dus vervolgd moet worden, maar waarin de rechter toch gelegenheid moet hebben om den persoon, wien het aangaat, niet naar de gevangenis te zenden. Het instituut heeft mitsdien de bedoeling om de toepassing van de in ons Strafwetboek genoemde straffen te beperken tot de gevallen, waarin de omstandigheden van daad en dader het noodzakelijk maken den delinquent er aan te onderwerpen. Het heeft, zooals mr. Rink het in de Tweede Kamer zoo juist heeft gezegd, de strekking om de som van het menschelijk leed en van de maatschappelijke ellende te verkleinen, die verbonden is aan en een uitvloeisel is van het opleggen van vrijheidsstraffen. Het instituut wil dus niet toepassing van gevangenisstraf, hechtenis en, in geval van onvermogen, van geldboete, waar met de veroordeeling tot die straffen, waarvan de uitvoering afhankelijk zal zijn van de al of niet nakoming der voorwaarden, die gesteld zijn, kan worden volstaan. Daarnaast wil het, door de mogelijkheid, die het voor een veroordeelde laat bestaan, dat hij de in uitzicht gestelde straf toch nog zal moeten ondergaan, op krachtige wijze in de richting van zijn zelfverbetering werken. Hier kom ik tot een punt, door den heer Bavinck besproken, het verband tusschen deze beide straffen. Mij is het niet duidelijk geworden welk bezwaar de geachte afgevaardigde daartegen had. M. i. is dit verband wel duidelijk. Men wil door het in uitzicht stellen om de straf nog te moeten ondergaan, den delinquent door hem leed aan te doen (straf) dwingen tot een beteren levensweg. Uit de in de Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer opgenomen statistieken mag de gevolgtrekking worden gemaakt, dat in de landen, alwaar het instituut is ingevoerd, het niet is gebleken, dat door den talrijken overtreders der Strafwet de verbittering, het gezinsleed en de schande, voor hen voortvloeiende uit de toepassing van de in het Strafwetboek opgenoemde straffen, te besparen, de algemeene rechtsveiligheid daaronder heeft geleden en de algemeene preventieve werking der Strafwet daardoor is verzwakt. Hieruit, Mijnheer de Voorzitter, meen ik, in afwijking van de slotsom, waartoe de hoogleeraar Fabius in zijn bekend werk over de voorwaardelijke veroordeeling is gekomen, de conclusie te mogen trekken, dat, afgezien van ons strafstelsel, de invoering hier te lande van de voorwaardelijke veroordeeling alleen reeds om haar bedoeling en strekking ten zeerste aanbeveling verdient.

Thans ga ik over tot de bespreking van de zoo straks door mij gestelde vraag: of de grondslagen, waarop dit instituut rust, passen in het stelsel van ons Wetboek van Strafrecht, zoodat, wanneer dit het geval blijkt te zijn, ook uit dien hoofde tegen haar invoering geen bezwaar kan bestaan.

Met den heer Minister beantwoord ik die vraag bevestigend. Wel is waar is in de toelichting op het Nederlandsch Strafwetboek geen bepaalde strafrechtstheorie uiteengezet, maar er zijn toch uitingen van den Minister Modderman aan te wijzen, die door hem zijn gebezigd bij de mondelinge verdediging van het Wetboek van Strafrecht, waaruit zoodanige theorie is af te leiden. Toen in de Tweede Kamer beweerd was, dat het beginsel van het Strafwet-ontwerp zou zijn: de menschen te verbeteren en de straffen te verlagen, heeft de Minister Modderman die bewering bestreden met deze woorden (te vinden op bladz. 102 der *Handelingen* van de Tweede Kamer, Zitting 1880/81):

> „Dit is eene zeer zonderlinge en voor drie kwart valsche voorstelling. Het is vooreerst geheel onwaar, dat in het algemeen de repressie door dit ontwerp zwakker zou worden dan die van den Code Pénal; veeleer is in 't algemeen het omgekeerde waar. Het Wetboek is humaner dan de Code Pénal, dit geef ik toe. Voor zoover het maatschappelijk belang het gedoogt, wordt ook wel degelijk op het belang van den individu gelet. Maar dat beginsel van liefde sluit toch strenge straffen niet uit. Het maatschappelijk belang, dat ik van het recht niet kan scheiden, heeft bij de ontwerpers altijd op den voorgrond gestaan. De straf strekt niet tot verbetering, maar dit belet niet, dat men juist in het maatschappelijk belang zooveel mogelijk de verslechtering der gevangenen voorkome en hunne verbetering zooveel mogelijk bevorderen moet. Misschien maak ik mijne bedoeling door een eenvoudig voorbeeld duidelijk: De Staat sluit den misdadiger niet op om hem voedsel te geven, maar in het maatschappelijk belang. Is het individu echter opgesloten, dan rust op den Staat de verplichting om hem te voeden. Evenzoo is het met de behartiging der zedelijke belangen. Wij sluiten den misdadiger niet op, om hem te verbeteren. Ware dit het geval, dan zouden wij allen mogen wenschen, dat wij eenig misdrijf begingen, want wij hebben allen nog wel eenige verbetering noodig. Maar in het maatschappelijk belang nemen wij de gelegenheid waar, om zooveel mogelijk te arbeiden aan de zedelijke verbetering van den gevangene, die vroeger of later in de maatschappij zal terugkeeren. En wie uit de stelling: „de Staat is geen zedemeester" de conclusie trekt, dat de Staat zich niet heeft in te laten met de zedelijke verbetering van den gevangene, moet eveneens uit de juiste stelling: „de Staat is niet geroepen zijne burgers te voeden" de valsche conclusie trekken, dat hij den gevangene van honger mag doen omkomen."

Niet anders sprak Minister Modderman in deze Kamer. Blijkens de *Handelingen* der Eerste Kamer, Zitting 1880/81, bladz. 287/288, heeft hij zich hier aldus uitgelaten:

> „Terwijl de Code Pénal het belang der maatschappij meent te bevorderen, ook door de waarachtige (zedelijke) belangen van den gevallene op te offeren, zelfs dan als het volstrekt niet noodig en ook voor de maatschappij zelve verderfelijk is, hebben de opstellers van dit ontwerp er naar gestreefd, het belang van de maatschappij en het zedelijk belang van den individu zooveel mogelijk met elkaar te verzoenen. *Zooveel mogelijk* zeg ik, want waar de strijd vooralsnog niet kan worden opgelost, gaat natuurlijk het belang der maatschappij voor. Geen sprake dus van eene verbeteringstheorie of van die gemakzucht, die, om gemeenschappelijke gevangenen rustig te houden, hun een aangenaam leventje bereidt, dat is valsche philantropie, die ook de gevangenen zedelijk benadeelt. Maar eene zware, strenge tucht, die gevoelig leed veroorzaakt, maar de zedelijke wedergeboorte niet uitsluit. De straf zal veel meer dan in den Code Pénal eene waarheid zijn, een gevoelig leed, maar zij zal niet meer zijn een kwaad, dat wil zeggen iets, dat de waarachtige, zedelijke belangen van den delinquent benadeelt."

Op grond van deze uitingen van dien Minister van Justitie, dien ik meen met recht als den vader van ons Wetboek van Strafrecht te mogen aanwijzen, geloof ik de gevolgtrekking te mogen maken, dat aan dat Strafwetboek niet ten grondslag ligt de strafrechtstheorie, volgens hetwelk meer in het bijzonder gelet wordt op de belangen van de maatschappij en het belang van het individu meer op den achtergrond wordt geschoven, — dit is de vergeldingstheorie — en evenmin die, welke in het bijzonder het oog richt op het belang van het

36ste VERGADERING. — 10 JUNI 1915.

32. Vaststelling nadere strafrechtelijke voorz. betr. voorw. strafopschorting, de bet. v. geldb. en de voorw. invrijheidst.

(van der Feltz.)

individu en het belang van de maatschappij meer op den achtergrond stelt, — dit is de zuivere verbeteringstheorie — maar een theorie, die tusschen de vergeldings- en de verbeteringstheorie in staat. En wel deze, dat het belang van de maatschappij wel op den voorgrond moet staan, maar van een strijd tusschen de belangen van de gemeenschap en van die van het individu mag geen sprake zijn. Naar de leer van het geldende Wetboek van Strafrecht zal dus voortdurend het oog moeten worden gehouden op twee eischen, in de eerste plaats het maatschappelijk belang en aan den anderen kant het belang van den dader. Met den heer Minister ben ik op de gronden door Zijn Excellentie in de Tweede Kamer uitvoerig uiteengezet, van gevoelen, dat het stelsel, dat als grondslag van ons Wetboek van Strafrecht moet worden aangewezen, is het stelsel, dat op de vereeniging van beide belangen het oog gericht houdt, maar daardoor ook steeds rekening dient te houden met wijzigingen van de maatschappelijke omstandigheden en denkbeelden.

Vast staat, dat de denkbeelden omtrent de hoegrootheid, de beteekenis en de strekking van het leed, dat als straf verbonden moet worden aan de misdaad, zich in den loop der eeuwen belangrijk hebben gewijzigd. Uit de gewijzigde denkbeelden spreekt evenwel steeds een verzachting van het aan te brengen leed, een verzachting, die plaats kon vinden zonder toeneming van criminaliteit. Geeseling, brandmerk, tuchthuis en doodstraf zijn uit onze wetten verdwenen; men is gekomen tot het opleggen van vrijheidsstraffen, van het bedreigen met vrijheidsstraffen, tot geldboeten, en ten laatste bij de strafbedreiging tegen jeugdige personen tot veel lichtere vormen. En dit alles heeft kunnen plaats vinden zonder toeneming van de criminaliteit en zonder dat de maatschappij ontbeerd heeft de bescherming die zij behoeft. Wordt nu door dit ontwerp opnieuw een schrede gedaan in meer humane richting, dan is dit een gevolg van nieuwe denkbeelden, die zich langzamerhand baan hebben gebroken en waarover men tot de overtuiging is gekomen, dat in vele gevallen het verschil tusschen hem, die gevallen is en hem, die staan bleef, inderdaad niet zoo groot is, als men in vroeger tijden wel dacht. En te recht is er ook al weer door den heer Rink in de Tweede Kamer m. i. opgewezen, dat er soms maar een klein verschil in omstandigheden noodig was geweest of die misdadiger zou zijn misdaad niet hebben begaan en aan den anderen kant zou er dikwijls maar heel weinig in de omstandigheden veranderd behoeven te zijn, of hij die staan bleef, zou voor de verzoeking bezweken zijn. De misdadiger verdient daarom in de eerste plaats medelijden.

De leer, zoo straks door de geachte afgevaardigden uit Zuidholland en Zeeland, de heeren van den Berg, Bavinck en Lucassen verdedigd, dat de Overheid tegenover hem, die de rechtsorde minacht, den krachtigen arm der gerechtigheid moet doen voelen, dat de straf op het delict moet volgen, tot herstel van de geschonden gerechtigheid, m. a. w. de leer van de vergeldingsidee wordt door mij niet aanvaard, omdat daarbij alleen de daad in aanmerking komt, en het belang van het individu zooal niet geheel dan toch m. i. veel te veel op den achtergrond wordt geschoven.

De misdadiger verdient medelijden. Ziedaar, Mijnheer de Voorzitter, de grondgedachte, waarin het instituut van de voorwaardelijke veroordeeling zijn oorsprong vindt. Die gedachte heeft zich langzamerhand onder de menschheid baan gebroken, is vervolgens op wetenschappelijk gebied in een bepaalden vorm belichaamd, en aldus meer op den voorgrond tredende heeft zij langzamerhand haar intrede gedaan in de strafwetgeving van de meest beschaafde landen. Zij wijst heen naar een strafrechtspleging in humaner kleed. Zoo kan dan ook de heer Minister te recht beweren, dat de moderne omstandigheden van tijd en plaats als oorzaak zijn aan te wijzen van het feit, dat, wanneer dit wetsontwerp wet mag worden, ons strafrecht zich in humaner richting zal voortbewegen.

En wanneer ik nu nog even in herinnering mag brengen, dat ik zoo straks tot de conclusie ben gekomen, dat het stelsel van ons strafrecht het oog richt op de vereeniging van de belangen van de maatschappij en van den dader, maar daardoor ook steeds rekening dient te houden met wijzigingen van maatschappelijke omstandigheden en denkbeelden, dan ligt de conclusie voor de hand, dat de richting en de bedoeling van dit wetsontwerp volkomen passen in ons Wetboek van Strafrecht. Bestaat dus uit dien hoofde tegen de opneming van de voorwaardelijke veroordeeling in ons Strafwetboek geen bezwaar, een andere vraag is het — en die wensch ik thans onder de oogen te zien — of deze een straf is, en dus ook als zoodanig in dat wetboek op haar plaats is.

Dit wordt ontkend door hen, die met den heer van den Berg van oordeel zijn, dat het strafrecht en de strafbepaling van goddelijken oorsprong zijn en die een gerechtigheid van hoogere orde dan de menschelijke vooropstellende van meening zijn, dat de voorwaardelijke veroordeeling, die volgens hun inzien de vergeldingsidee prijsgeeft, geen straf is en daarom niet past in ons strafstelsel.

Wanneer om die reden de voorwaardelijke veroordeeling niet in ons strafstelsel zou passen, dan vraag ik toch hoe rijmt zich met dat stelsel het daarin opgenomen opportuniteitsbeginsel, krachtens hetwelk het openbaar ministerie, wanneer redenen van particulier of algemeen belang daartoe leiden, een strafvervolging niet behoeft in te stellen?

Tusschen de voorwaardelijke veroordeeling en het opportuniteitsbeginsel bestaat toch, zooals ook de heer Minister het in zijn Memorie van Antwoord aan deze Kamer uitdrukt, een zekere verwantschap. Wel blijft bij de voorwaardelijke veroordeeling de daarin gelegen bijzondere straf, die de veroordeelde ook verdiend heeft, behouden, maar bij beide blijft toch de gewone straf achterwege, omdat zij in het gegeven geval niet noodzakelijk is te achten. Indien het waar is, dat aan ons strafstelsel de vergeldingstheorie ten grondslag ligt, zoodat een misdrijf niet ongestraft mag blijven, dan is daarmede volkomen in strijd het beginsel, dat het openbaar ministerie de bevoegdheid geeft in sommige gevallen een strafvervolging achterwege te laten, omdat in die gevallen dan straffeloosheid zal intreden. Naast het opportuniteitsbeginsel is de voorwaardelijke veroordeeling m. i. volkomen op haar plaats, omdat, zooals de Minister het in de Memorie van Antwoord zoo juist zegt, zij beide uitnemend passen in het aan onze strafwetgeving ten grondslag liggende beginsel van het minimum leed.

Thans, Mijnheer de Voorzitter, kom ik tot het hoofdargument, dat aangevoerd wordt tegen de opvatting, dat de voorwaardelijke veroordeeling op zich zelf een straf is. Het argument nl. dat zulks dan uitdrukkelijk in de wet had moeten zijn verklaard. Beweerd wordt, dat als die opvatting juist was, in de lijst van straffen, voorkomende in art. 9 van ons Wetboek van Strafrecht, het onder toezicht stellen van voorwaardelijk veroordeelden had moeten zijn opgenomen.

Mijnheer de Voorzitter! Al komt de voorwaardelijke veroordeeling nu ook al niet voor onder de opsomming van straffen in evengenoemd art. 9, dan bewijst dat nog niet, dat deze geen straf zou zijn. Zeer te recht wordt er in de Memorie van Antwoord aan deze Kamer door den Minister op gewezen, dat dit ook het geval is met de voorwaardelijke invrijheidstelling.

Op bladz. 3 daarvan lezen wij daaromtrent het volgende:

> ,,ook de veroordeelde tot gevangenisstraf, die voorwaardelijk in vrijheid is gesteld en c. q. de rest van zijne gevangenisstraf niet zal behoeven te ondergaan, ondergaat straf, doch eene andere straf dan de gevangenisstraf zelve. Deze analogie met de voorwaardelijke invrijheidstelling is ook daarom van belang, omdat zij doet zien, dat de lijst van straffen in engeren zin in art. 9 van het Wetboek van Strafrecht geenszins volledig is. Immers noch de straf, ondergaan door een voorwaardelijk in vrijheid gestelde, noch ook die, ondergaan door een voorwaardelijk tot plaatsing in eene tuchtschool

(van der Feltz.)

veroordeelde, zijn daarin vermeld. Het ligt dus geheel in de lijn om ook de bijzondere straf, welke de voorwaardelijke veroordeeling medebrengt, in artikel 9 niet op te nemen."

Kan mitsdien de bewering, dat de voorwaardelijke veroordeeling een straf is, niet door een beroep op art. 9 van ons Wetboek van Strafrecht worden weerlegd, ook het wezen zelf van die veroordeeling stempelt haar m. i. wel degelijk tot een straf. Door toepassing van die veroordeeling toch, met de bijzondere voorwaarden, die de rechter er aan kan verbinden, kan een zeer gevoelig leed worden opgelegd. De druk, die eene voorwaardelijke veroordeeling op elk gemoed legt, de voorzichtigheid en het zelfbedwang, waartoe zij noopt, gedurende eenige jaren uitgeoefend, moge geen uitwendig waarneembaar leed zijn, zij zullen door hem, die voorwaardelijk veroordeeld is, zeker als een groote kwelling beschouwd en gevoeld worden. „Het is", zooals mr. Loeff het in de Memorie van Toelichting op zijn ontwerp uitdrukt, „een leed, dat den schuldige door het veroordeelend vonnis wordt aangedaan, waar men niet te doen heeft met boosdoeners van aanleg en gewoonte en dat zeer wel intenser kan zijn dan het verblijf in de gevangenis. Het is een krenking van de ieder mensch aangeboren schaamte, een ontneming van de achting zijner medeburgers, waaraan hij als maatschappelijk wezen behoefte heeft. Het is mitsdien een leed." Mijnheer de Voorzitter, ik onderschrijf die uitspraak en daarom meen ik de voorwaardelijke veroordeeling een straf te mogen noemen. Hieruit volgt, dat zij niet is een instituut van strafvorderlijke, maar een instituut van strafrechtelijke natuur en daarvoor dus ons Wetboek van Strafrecht de aangewezen plaats is. Uit die strafrechtelijke natuur vloeit verder voort, dat de beslissing omtrent het voorwaardelijk niet ten uitvoer leggen van de straf uitsluitend moet worden overgelaten aan den rechter, en dat die, zonder met die natuur in strijd te komen, niet gebracht kan worden tot de competentie van het openbaar ministerie of van een andere autoriteit. Dit karakter van de voorwaardelijke veroordeeling, dat nevens verbetering van misdadigers, toch ook afschrikking en vergelding beoogt, brengt, zeg ik, mede, dat zij bij den strafrechter thuis behoort. Maar die regeling zal bovendien nog dit voordeel hebben, dat zij door ons volk met meer vertrouwen wordt begroet, omdat dit weet, dat aldus de toepassing zelf van overwegingen van politieken aard geheel onafhankelijk zal zijn. Ons volk heeft vertrouwen in de onafhankelijkheid onzer rechters, en voeg hier nu nog bij de gewoonte van den rechter om recht te spreken, dan zijn dit redenen te over om aan den rechter boven iedere andere Overheid de toepassing van het instituut in handen te geven.

Mijnheer de Voorzitter! Waar ik nu op grond van hetgeen ik heb aangevoerd, meen te hebben aangetoond, dat aan de voorwaardelijke veroordeeling wel degelijk het karakter van een door den rechter opgelegde straf moet worden toegekend, daar meen ik te gelijker tijd de onjuistheid in het licht te hebben gesteld van de door den heer van den Berg geuite zienswijze dat dit instituut, als behoorende tot het gebied der gratie, geregeld had behooren te worden in den vorm van voorwaardelijke gratie. In dien vorm kent Duitschland het en tot 1904 Italië en tot 1905 Denemarken, maar op den duur heeft deze vorm nergens navolging gevonden. En m. i. te recht.

Gratie toch is een rechtsinstituut, bestemd om daar, waar de strenge toepassing van de wet, welke niet alle bijzondere gevallen kan voorzien, tot het plegen van onrecht zou leiden, dit te voorkomen en alzoo daarvoor te waken, dat het hoofddoel van de staatsgemeenschap, de waarborging van het recht aan de leden dier gemeenschap toekomende, bereikt worde. Gratie bedoelt dus nooit genade te bewijzen, maar om recht te doen. Zij moet slechts dienen om daarvoor te waken, dat de toepassing van een wettelijk voorschrift op een bepaald geval niet tot onbillijkheid leide, en dus het summum jus summa injuria worde.

Nu zou juist de voorwaardelijke gratie niets anders dan gunstbetoon zijn, een daad van barmhartigheid, zuiver een weldaad, een medelijden met den schuldige. Waar nu dit haar aard en karakter is, kan zij dus nooit gratie in den eigenlijken zin des woords zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Uit dit alles volgt, dat het instituut der voorwaardelijke veroordeeling het gebied der gratie niet betreedt, en voorts dat voor haar de vorm van voorwaardelijke gratie geheel in strijd zou zijn met haar werkelijk karakter, nl. dat van straf. Uit hetgeen ik tot dusverre betoogd heb, Mijnheer de Voorzitter, volgt, dat de voorwaardelijke veroordeeling een straf is, dat het in ons Wetboek van Strafrecht opgenomen strafstelsel zich niet tegen haar opname in dat wetboek verzet en verder, dat haar invoering in het belang van de maatschappij en van het invividu wenschelijk is te achten, wanneer althans een toepassing, die de algemeene rechtsveiligheid niet in gevaar brengt, mogelijk is. Ten dien einde dient de wetgever doelmatige voorschriften te verstrekken, die door den rechter naar bevind van zaken zijn uit te voeren.

Voorschriften van die strekking zijn in de eerste vier artikelen van het wetsontwerp opgenomen. Daar toch vinden wij vermeld een proeftijd, de door den rechter te stellen algemeene voorwaarde, de bijzondere voorwaarde tot schadevergoeding en die het gedrag van den veroordeelde betreffende, het toezicht op de naleving dier voorwaarden, en de te dezer zake aan den veroordeelde te verschaffen hulp en steun. Die proeftijd zal bij de misdrijven en bij de in de artikelen 432 en 433 van ons Wetboek van Strafrecht omschreven overtredingen ten hoogste drie jaren en bij de overige overtredingen ten hoogste twee jaren duren. De voorwaarde, die volgens het ontwerp steeds moet worden opgelegd, en daarom als algemeene voorwaarde is aangewezen, is deze, dat de veroordeelde geen nieuw strafbaar feit mag begaan. De voorwaarden, die het gedrag van den veroordeelde betreffen, zoomede die, welke het geheel of gedeeltelijk vergoeden van de door het strafbaar feit veroorzaakte schade bedoelen, zijn in het ontwerp als bijzondere voorwaarden vermeld. Het toezicht op de naleving dier voorwaarden draagt het ontwerp aan het openbaar ministerie op, terwijl het voorts aan den rechter de bevoegdheid geeft aan de in art. 14*d* genoemde vereenigingen en stichtingen aan den houder van een in het Rijk gevestigde inrichting of aan bijzondere ambtenaren de opdracht te geven om den veroordeelde ter zake van de naleving van de bijzondere voorwaarden hulp en steun te verleenen. In die hulp- en steunverleening zit de beteekenis van het ontwerp voor de reclasseeringsvereenigingen. Zooals ik zeide, zijn deze beginselen in de eerste vier artikelen van het wetsontwerp uitgewerkt en beschouwt men nu de betrekkelijke bepalingen in haar onderling verband, dan zal men zien, dat, behoudens de algemeene en bijzondere voorwaarde tot schadevergoeding, die — behalve in geval van veroordeeling tot geldboete, waarbij vergoeding van schade uitgesloten is — altijd kunnen worden gesteld, de mogelijkheid tot stellen van bijzondere voorwaarden en van het in het leven roepen van een speciaal toezicht alleen bestaat in geval van veroordeeling tot een gevangenisstraf van *twee maanden of langer* of tot hechtenis ter zake van een der overtredingen in de artt. 426, 432, 433 of 453 van het Wetboek van Strafrecht omschreven. De onder-toezicht-stelling en de bijzondere voorwaarden zijn dus alleen bestemd om te worden aangewend in de meer ernstige gevallen, waarin met het oog op de persoonlijkheid van den delinquent reclasseeringshulp gewenscht is.

Maar waar het geldt lichtere straffen, een gevangenisstraf van *minder dan twee maanden*, hechtenis, en in bijzondere bijzondere gevallen geldboete, vindt alleen de algemeene voorwaarde, aangevuld voor zoover gevangenisstraf en hechtenis aangaat met de bijzondere voorwaarde tot schadevergoeding, toepassing, omdat ten aanzien van deze straffen mag worden aangenomen, dat zij personen betreffen, die in het algemeen reclasseeringsbemoeiing minder van noode hebben. Dit zijn dus meer de gelegenheidsovertreders, bij wie aan onzedelijke neigingen niet behoeft te worden gedacht, of die in drift of onder sterke provocatie hebben gehandeld, zoodat het onnoodig is dezen het leed aan te doen verbonden aan

(van der Feltz.)

de bijzondere voorwaarde betreffende hun gedrag, met een speciaal toezicht gedurende een langeren proeftijd.

Op hen wil nu het wetsontwerp alleen de uit het Belgisch-Fransche stelsel overgenomen algemeene voorwaarde, aangevuld met die der schadeloosstelling, toepassen. Maar, waar het geldt zwaardere straffen of hechtenis ter zake van een viertal overtredingen, nl. dronkenschap, bedelarij, landlooperij en souteneurschap, daarin ziet het wetsontwerp een aanwijzing voor de noodzakelijkheid van reclasseeringsmaatregelen ten opzichte van de veroordeelden. Dientengevolge zullen op dezen de bijzondere voorwaarden en het speciaal toezicht, die een kenmerk zijn van het Engelsch-Amerikaansche stelsel, toegepast worden.

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer ik nu resumeer hetgeen ik gezegd heb omtrent de voorschriften, die dit wetsontwerp voor een oordeelkundige toepassing van het instituut der voorwaardelijke veroordeeling inhoudt, dan meen ik te mogen zeggen, dat het wetsontwerp het Belgisch-Fransche stelsel kent voor de veroordeelden, die geen reclasseering noodig hebben en het Engelsch-Amerikaansche stelsel voor al de overigen. Het wetsontwerp steunt in dit opzicht dus, met een zeer juiste scheidingslijn, op beide stelsels, en heeft dus ook hier een eigen systeem.

Mijnheer de Voorzitter! Ik juich deze regeling toe, vooreerst omdat ik de scheidingslijn zeer juist getrokken acht, maar ook, omdat ik niet de bewering onderschrijf, dat het in strijd zou zijn met het beginsel van de voorwaardelijke veroordeeling, om den veroordeelde, wien men de gelegenheid wil geven te toonen, dat hij geen straf noodig heeft, aan strenge voorwaarden en toezicht te binden. Het daarvoor opgegeven motief, dat hij dan niet gelijke waarborgen zal bieden voor voldoende zedelijke kracht, als het geval zou zijn, wanneer hij den proeftijd als waarlijk vrij man was doorgekomen, acht ik onjuist. Ik toch meen, dat juist de bijzondere voorwaarde en de onder-toezicht-stelling zullen strekken tot verhooging van de zedelijke kracht van den veroordeelde. Zijn zwakheid zal aldus moreel steun vinden. En nu kan het dikwijls wel gewenscht zijn, de aanvankelijke gestrengheid van bijzondere voorwaarden en toezicht in den loop van den proeftijd te matigen, of zelfs die voorwaarden en dat toezicht nog vóór den afloop van den proeftijd te beëindigen en aldus een tijdperk van volkomen vrijheid in het leven te roepen, maar met die mogelijkheid wordt door het wetsontwerp behoorlijk rekening gehouden, daar juist met het oog op die gevallen in art. 14*g* den rechter de bevoegdheid wordt gegeven om gedurende den proeftijd in de gestelde bijzondere voorwaarden of in den termijn, waartoe deze in haar werking binnen den proeftijd zijn beperkt, wijziging te brengen.

In ons Voorloopig Verslag wordt medegedeeld, dat enkele leden hun leedwezen uitgesproken hebben, dat in de Tweede Kamer voor de toepassing der vrijgevige bepaling de maximum straf van een half jaar, zooals het oorspronkelijk ontwerp inhield, verlengd is tot een jaar, zoodat de mogelijkheid ontstaat, dat ook zij, die zich aan zeer ernstige misdrijven schuldig maken, van de in uitzicht gestelde lankmoedigheid zullen profijt trekken. Ik wil naar aanleiding van die klacht dadelijk toegeven, dat de voorwaardelijke veroordeeling geen toepassing behoort te vinden ten aanzien van straffen, welke zóó zwaar zijn, dat het rechtsgevoel haar tenuitvoerlegging bepaald eischt. Maar nu vraag ik toch, is dit steeds het geval bij een gevangenisstraf van hoogstens een jaar? En dan is mijn antwoord daarop ontkennend. Ook al kan ik niet ontkennen, dat, evenals in iedere scheidingslijn, ook in deze iets willekeurigs is gelegen, toch acht ik het volstrekt niet ondenkbaar, dat een zoodanige straf wordt opgelegd, terwijl niettemin voor voorwaardelijke veroordeeling voldoende termen aanwezig zijn te achten. Er kunnen toch zooveel verzachtende omstandigheden aanwezig zijn die het gepleegde misdrijf zóó in een geheel ander licht doen zien, dat ook het beleedigd rechtsgevoel zich bij een voorwaardelijke veroordeeling zal kunnen neerleggen. Vooral zal dit het geval zijn , nu het wetsontwerp den veroordeelde gedurende den proeftijd aan op bijstand gericht toezicht en aan verschillende op het aankweeken van betere levensgewoonten gerichte voorwaarden onderwerpt. Maar bovendien is de beslissing omtrent de al of niet toepassing van de voorwaardelijke veroordeeling bij den rechter, en diens bezadigdheid geeft, dunkt mij, voldoenden waarborg, dat dit instituut met verstand zal worden toegepast.

Tot staving van de juistheid van de voorgestelde grens neem ik nog de vrijheid te verwijzen naar het rapport van de Commissie benoemd door het hoofdbestuur van het Nederlandsche Genootschap tot zedelijke verbetering van de gevangenen, blijkens welk rapport die commissie eenparig van gevoelen was, dat bedoelde maximum duur op een jaar moest worden bepaald. Deze uitspraak is te vinden op bladz. 13 van de gedrukte uitgave van dat rapport, en luidt:

> „De commissie is dan ook eenparig van gevoelen, dat het maximum in art. 14*bis* van het ontwerp moet worden verhoogd tot een jaar."

Op grond van een en ander zie ik in de verlenging van de maximum straf tot een jaar geen enkel bezwaar. Maar ik verheug mij toch, dat de Minister niet verder is gegaan. Want de in de Tweede Kamer verdedigde meening, dat uit het aanvaarden van het systeem om de onder-toezicht-stelling tot de veroordeelden tot zwaardere straffen te beperken, zou moeten volgen, dat de toepassing van de voorwaardelijke veroordeeling mogelijk moet worden gemaakt voor de gevallen, waarin gevangenisstraf van meer dan één jaar is opgelegd, ja, dat zelfs iedere grens in deze zou moeten worden opgeheven, wordt door mij niet gedeeld. Ook in dit opzicht sta ik aan de zijde van den heer Minister. Te recht heeft Zijn Excellentie er mijns inziens op gewezen, dat voor de toepassing van het instituut noodig is, dat de al of niet gevaarlijkheid van den dader en de maatschappelijke beteekenis van het feit, de niet-ten-uitvoer-legging der straf toelaten. En waar nu een straf boven een jaar wordt opgelegd, wijst dit op een ernstige gevaarlijkheid van den dader of op een hoogst ernstige beteekenis van het feit, of blijkt het, dat deze beide factoren, die onvereenigbaar zijn met de toepassing van het instituut, aanwezig zijn, en in dit geval laat de rechtszekerheid en de rechtsveiligheid dus niet toe van het instituut gebruik te maken. Het rechtsgevoel zou dan worden gekrenkt en de rechtsorde zou worden gestoord.

Mijnheer de Voorzitter! Hiermede ben ik gekomen aan het einde van de besprekingen, waartoe het instituut van de voorwaardelijke veroordeeling mij aanleiding heeft gegeven. Uit hetgeen ik gezegd heb, blijkt, dat ik voor het instituut op zich zelf groote sympathie gevoel, dat ik het in ons Wetboek van Strafrecht geheel op zijn plaats acht, en dat ik mij geheel kan vereenigen met de wijze, waarop het in dit wetsontwerp is uitgewerkt. Maar gaarne voeg ik er aan toe, dat ik gedurende den tijd, dien ik de eer heb in deze vergadering zitting te hebben, zelden met meer instemming mijn stem aan een wetsontwerp heb gegeven dan ik dit straks aan dit wetsontwerp hoop te doen. Mijn instemming, Mijnheer de Voorzitter, is zoo groot, omdat ik de vaste overtuiging heb, dat de opname van de voorwaardelijke veroordeeling in ons Wetboek van Strafrecht tot een verbetering van ons strafstelsel in humaner richting zal leiden; een richting, die ik van gansche harte toejuich omdat het strafrecht niet een begrip, maar den wensch tot object heeft.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch mijn rede te eindigen met aan te halen het slot van een redevoering bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt in de rechtsgeleerdheid aan het Atheneum Illustre te Amsterdam, 24 October 1864 uitgesproken door mr. E. J. Modderman, welke redevoering is getiteld „Straf geen kwaad".

Dit slot luidt:

> „Ook thans wordt in naam der „voorzichtigheid" protest aangeteekend. Doch de tijd zal komen, waarin ten derde male de vrees als raadsvrouw zal worden afgedankt, waarin de publieke moraal en de private moraal met elkander zullen worden verzoend. En waarin de straf

(van der Feltz e. a.)

zal ophouden een waarachtig kwaad te zijn, zonder nadeel voor de regtszekerheid en zonder dat men het oude strafrecht zal betreuren.

Dit is eene gissing? Neen, dat is de onverbiddelijke logica der feiten."

Mijnheer de Voorzitter! Met deze woorden heeft die toenmalige hoogleeraar, de latere Minister van Justitie, de vader van ons Wetboek van Strafrecht, heeft deze, zeg ik, vijftig jaren geleden als 't ware met zienersblik het instituut der voorwaardelijke veroordeeling aangekondigd. De strekking daarvan is toch geen andere dan het bevorderen der verzoening van de publieke moraal met de private moraal. Hem zeg ik het thans na, dit wetsontwerp is niets anders dan een uitvloeisel van de onverbiddelijke logica der feiten.

De beraadslaging wordt verdaagd.

De **Voorzitter**: Alvorens de vergadering te verdagen wensch ik er aan te herinneren, dat ik in mijn vertrouwelijke mededeeling aan de leden heb te kennen gegeven, dat het in mijn voornemen lag Zaterdag en zoo noodig Maandag te vergaderen, indien wij met onze beraadslagingen niet gereed zouden zijn gekomen. Ik heb die mededeeling gedaan met het oog op het groote getal sprekers, dat verwacht werd. En inderdaad hebben zich vele sprekers doen inschrijven, reeds

(Voorzitter.)

nu niet minder dan 8 leden over het wetsontwerp betreffende het eedsvraagstuk.

Nu is heden één van de leden bij mij gekomen en heeft mede namens vele andere leden verklaard, dat men liever wenschte niet op Zaterdag en ook niet op Maandag te vergaderen, doch dat men liever had dat op Dinsdag a.s. de werkzaamheden zouden voortgezet worden.

Ik heb toen geantwoord, dat ik, juist om de heeren niet noodeloos te onttrekken aan hun bezigheden en om te voorkomen dat zij bij de nu heerschende tropische hitte zouden moeten reizen, in uitzicht had gesteld, dat op Zaterdag en Maandag zou vergaderd worden.

Intusschen zijn er nog meerdere leden — in het bijzonder de buiten 's Gravenhage wonende — tot mij gekomen met het bijna unanieme verzoek om reeds morgenmiddag onze werkzaamheden te schorsen en die Dinsdag voort te zetten.

Ik meen nu aan dien sterken aandrang gevolg te moeten geven. Ik doe het eigenlijk liever niet; als men eenmaal iets bepaald heeft, dan moet men er naar streven daaraan zooveel mogelijk vast te houden, maar als de meerderheid mij dat verzoekt, dan zou ik te kort schieten in deferentie voor de leden door daaraan niet te voldoen.

Dus wanneer er geen tegenvoorstel van uit de Vergadering komt, dan zal ik morgenmiddag te 4 à 4½ uur de werkzaamheden schorsen tot Dinsdagmiddag 2 uur.

De vergadering wordt gesloten.